

ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО ОПАСНОСТ
МАКЕДОНСКИ НАЦИОНАЛЕН КОМИТЕТ НА СИНИОТ ШТИТ

ASSOCIATION FOR PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE AT RISK
MACEDONIAN NATIONAL COMMITTEE OF THE BLUE SHIELD

е – ШТИТ

Електронско списание за културното наследство

е – SHIELD

an Electronic Journal for the Cultural Heritage

ISSN 1857-9086

www.sinstit.org.mk

www.blueshield.org.mk

Број 4 / 2018

Vol. 4 / 2018

Финансиски поддржано од Министерството за култура на Р. Македонија

Издавач:

МНК СИН ШТИТ - Здружение за заштита на
културното наследство во опасност

За издавачот:

Проф. д-р Даворин Трпески
Претседател на МНК Син штит

Главен и одговорен уредник:

Проф. д-р Даворин Трпески

Секретар:

Оливера Цартовска Тачевска

Редакциски одбор:

Проф. д-р Даворин Трпески
Проф. д-р Крсте Богоески
Д-р Лазар Шуманов
Захаринка Алексоска – Бачева
Јован Ристов

Меѓународен уредувачки одбор:

Проф. д-р Љилјана Гавриловиќ, Србија
Проф. д-р Питер Стоун, Обед. кралство
Проф. д-р Фридрих Т. Шипер, Австрија
Проф. д-р Јорис Кила, Холандија
Карл фон Хабзбург - Лотинген, Австрија

Лектура:

КОНТИНЕО - јазични услуги

Превод:

КОНТИНЕО - јазични услуги
(Христијан Тодоров)

Коректура и компјутерска обработка:

Даворин Трпески

Контакт:

МНК СИН ШТИТ
УКИМ – Природно-математички факултет
Институт за етнологија и антропологија
Ул. Архимедова, бр. 3, Скопје
Република Македонија
www.sinstit.org.mk
e-stit@sinstit.org.mk

Publisher:

MNC BLUE SHIELD – Association for
Protection of Cultural Heritage at Risk

For the Publisher:

Prof. Davorin Trpeski, PhD
President of the MNC Blue Shield

Editor-in-chief:

Prof. Davorin Trpeski, PhD

Secretary:

Olivera Dzartovska Tachevska

Editorial Board:

Prof. Davorin Trpeski, PhD
Prof. Krste Bogoeski, PhD
Lazar Shumanov, PhD
Zaharinka Aleksoska – Bacheva
Jovan Ristov

International Editorial Board:

Prof. Ljiljana Gavrilović, PhD, Serbia
Prof. Peter Stone, PhD, United Kingdom
Prof. Friedrich T. Schipper, PhD, Austria
Prof. Joris Kila, PhD, Netherlands
Karl von Habzburg - Lothringen, Austria

Proofreading:

KONTINEO - language services

Translation:

KONTINEO - language services
(Hristijan Todorov)

Corrections and Computer processing:

Davorin Trpeski

Contact:

MNC BLUE SHIELD
Sts. Cyril and Methodius University
Institute of Ethnology and Anthropology
Arhimedova 3, 1000 Skopje
Republic of Macedonia
www.sinstit.org.mk
e-stit@sinstit.org.mk

Содржина

Contents

Јован Ристов Правото и професионалната етика во остварувањето на заштитата на музејските добра во Р. Македонија	5	Jovan Ristov The law and professional ethics in the realization of the protection of museum goods in R. of Macedonia
Крсте Богоески Обука на кадрите за справување со природни и други несреќи – состојби и можности во Република Македонија	19	Krste Bogoeski Staff Training for addressing natural and other disasters - conditions and opportunities in the R. of Macedonia
Даворин Трпески УНЕСКО-виот концепт за разбирање и организирање на културното наследство: антрополошки поглед и критички осврт	29	Davorin Trpeski UNESCO concept of understanding and organizing of the cultural heritage: anthropological perspective and critical review
Сунчица Веселиновска Опрема според плановите на институциите од културата за дејство во вонредни состојби	41	Sunchica Veselinovska Equipment according to the cultural institutions' plans for action in emergencies
Јован Ристов Примената на прописите за заштита на културните и природните добра во катастрофи предизвикани од човекот и природната – позиција на локална власт, протекторска свест и професионална етика	69	Jovan Ristov Application of regulations for the protection of cultural and natural goods in the event of natural and man-made disasters – position of the local government, protective awareness and professional ethics
Крсте Богоески Приоритети при заштитата на музејските културни добра	81	Krste Bogoeski Priorities in protection of museum cultural goods

Јован РИСТОВ

НУ Национален конзерваторски центар, Скопје
МНК Син штит, Скопје

ПРАВОТО И ПРОФЕСИОНАЛНАТА ЕТИКА ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА ЗАШТИТАТА НА МУЗЕЈСКИТЕ ДОБРА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА¹

Апстракт: Во овој прилог е претставен односот меѓу правото и професионалната етика во остварувањето на заштитата на музејските добра во Р. Македонија, со посебен акцент на проблематичните правни норми и девијантните етички поведенија во музејското работење.

Клучни зборови: професионална етика, право, музејски добра, заштита.

Досега, во голем број случаи, кога станувало збор за неповолните состојби и слабостите во музејското работење, причините и одговорноста за тоа, исклучително или претежно, се барале надвор од професионалната сфера, кај некој друг, особено кај државата и нејзините органи. Денес, постои можност вниманието да се насочи во друг правец, кон напуштање на постојниот, уште преовладувачки став во струката, наречен – **самоамнестирање**. Тоа не значи дека треба да се занемари или да се минимализира влијанието на надворешните фактори ниту, пак, без причини да се проблематизира постојното ниво на професионалната етика во музејската сфера. Напротив. Во име на професионалниот интегритет на дејноста, институциите и професиите во нив, треба отворено, аргументирано и одмерено да се проговори и за аномалиите во етичката димензија на музејското работење. Се разбира, доколку и толку колку што постои спремност за тоа. Музејскиот еснаф, бездруго, може да го негира, игнорира, толерира или свесно да го забошотува постоењето на такви аномалии. Меѓутоа, дури и во таквите

---

¹ Текстот е презентираан на форумот: „Професионалната етика во музеите во Република Македонија: Заштитата на културното наследство меѓу теоријата и практиката“, одржан во Скопје на 31 октомври 2016 година, во организација на Македонскиот национален комитет на Синиот штит.

случаи, во основа, не се менува фактот дека се работи за облици на поведение што ја предочуваат опачината на професионалната етика.

Професионалната етика во која било сфера, па и во музејската, начелно, по дефиниција, како збир на етички начела за професионалното однесување и работење, во теориска смисла претставува **автономно подрачје**, а како таква е или, барем, би требало да биде предмет на **саморегулација**, независно од **правните прописи**. Меѓутоа, во практиката, не само кај нас туку и во другите современи држави, некаде повеќе некаде помалку, некаде одамна а некаде од поново време, па и на меѓународно рамниште, се одвива процес на пенетрација на правото во сегментот на професионалната етика, изразен преку нормативно регулирање на односите во јавен интерес. Всушност, станува збор за општествената оправданост, од една страна, и за нивото или досегот на правното регулирање на односите, од друга страна, а со тоа и за мерката до каде правото може, смее, треба или мора да навлегува во сегментот на професионалната етика во музејската сфера.

Кога е во прашање односот меѓу правото и професионалната етика во музејската сфера, впрочем, како и во која било друга општествена сфера, не треба да се губи од вид дека се работи за општествени односи засновани врз општествени правила, односно општествени норми од различен вид, што науката ги препознава и ги класифицира како обичајни, морални и правни норми, а притоа не ја исклучува нивната взаемна поврзаност ниту нивната меѓусебна противречност. Во таа смисла, во музејската сфера постојат малку противречни а повеќе компатибилни општествени правила, што меѓусебно се надоврзуваат, се надополнуваат или се испреплетуваат, па и такви што прераснуваат од еден во друг вид, каков што е случајот со голем број морални норми за музејското работење апсорбирани од правото и стилизирани во форма на правни норми. Оттука, линијата на разграничување меѓу предметните видови општествени норми во музејската сфера не е лесно препознатлива, а профилирањето на автономното подрачје на професионалната етика, каде би важеле само моралните правила и професионалното знаење, без присилноста или обигаторноста на правните норми, претставува прилично комплексно и нагласено чувствително прашање.

Ако се анализира историјата на нашите музеи, од аспект на правилата за нивното работење, може да се забележи дека се работи за еволутивен процес што се одвивал и се одвива во насока на етапно проширување на правната регулатива за музејската сфера, а неговата периодизација може да се сведе на 4 препознатливи фази. Така, во првата фаза, што го опфаќа периодот до донесувањето на првиот македонски *Закон за музеите* од 1948 година, работењето на тогашните музеи не било регулирано со посебни музејски прописи, а се одвивало според обичајни и морални правила, придружени и збогатени со знаења и искуства стекнати по различни основи. Во втората фаза, заклучно со 1960 година, предмет на правно регулирање биле само прашања од

начелна, статусна и техничка природа, а професионалното работење на музеите и натаму било препуштено на свеста и совеста, односно етиката на музејските работници. Во таа смисла, може да се зборува и за период кога државата имала целосна, неограничена или безрезервна доверба во професионалната етика на припадниците на музејскиот еснаф. Одделно од тоа, токму во тој период, во рамките на *УНЕСКО* настануваат првите пишани *морални правила* за професионалното работење на музеите, вообличени во *препораките* од 1956 и 1960 година. Третата фаза, која трае до 2004 година, е периодот кога на меѓународно рамниште била создадена солидна рамка на меѓународни правни и морални правила за *заштитата на музејските добра*, вообличени во предметните *конвенции, препораки, декларации, повелби и кодекси*, особено тие создадени во рамките на *УНЕСКО* и *ИКОМ*, а на национално рамниште, пак, државата имала променлив став, па и колебливост, во поглед на предметот и начинот на правно регулирање на односите во музејската сфера, поради што, предметната национална регулатива остана претежно статична. Во прилог на тоа зборува споредбата на содржината на специјалните закони од 1965, 1973 и 1979 година и на подзаконските акти од 1961 и 1980 година, наспроти заложбите на *УНЕСКО*, државите-членки да ги применуваат етичките начела од неговите *конвенции и препораки*, преку донесување на соодветни закони и други прописи.

Клучна карактеристика на актуелната фаза, што го опфаќа периодот по 2004 година, е значителното зголемување на правните норми, што се однесуваат и на професионалното работење на музеите, кодифицирани во *матичниот закон*, содржани во *специјалниот закон* и разработени во над 30-те *подзаконски акти*, вклучувајќи ги и 8-те *правилници* од областа на *музејската дејност*. Гледано во целост, според бројот на актите и нивниот опфат, односно прашањата што ги регулираат, се добива впечаток дека постои *хиперпродукција на правни норми*, чиј квантитет допрва ќе се зголемува со донесувањето на предвидените 10-ина *подзаконски акти*. Меѓутоа, таквата перцепција е сосем погрешна, доколку се има во вид дека, во подолг период, државата избегнуваше или не беше спремна да ги прифати и преку правните норми да ги артикулира меѓународните начела и стандарди за *заштита на музејските културни добра*. Денес, за разлика од претходните развојни фази, постапувајќи по насоките на меѓународните организации и тела, преку апсорпција на етичките начела и нивно прераснување од морални во правни норми, државата превентивно го зајакнува нивото на професионалното однесување во музејската сфера. Тоа може да се толкува и како заострување на правилата на однесување во јавен интерес, имајќи во вид дека и музејската дејност не е имуна на девијантни појави што го загрозуваат јавниот интерес во таа сфера. Притоа, без оглед на можните квалификации за постојната правна регулатива, неспорно е дека со неа не се ограничува слободата на творештвото ниту се попречува креативното и совесното вршење на професионалните

должности во музејската сфера. Така, на пример, правото не се меша во датирањето и толкувањето на музејските добра ниту во квантифицирањето и формирањето на музејските збирки, а уште помалку во естетиката на нивната презентација или во културата на однесување кон публиката и јавноста.

Во оваа пригода, треба да се нагласи дека со постојните предметни закони е направена и соодветна *дерегулација* на едно чувствително прашање за музејските работници. Станува збор за укинувањето на долгогодишната законска забрана за приватно колекционирање на културни добра од страна на вработените во јавните музејски институции.

Од друга страна, во последните неколку години, со направените измени и дополнувања на актуелните закони, брзоплето и недоволно промислено, како реакција на настаните во музејската сфера, државата прибегна кон законски норми со кои изразува висок степен на сомневање, односно недоверба во професионалната етика на одговорните и стручните работници во предметната област. Карактеристичен пример за тоа се одредбите од членот 29^{-а} од *Законот за музеите*, според кои, стручна процена на оригиналноста на уметнички и други предмети можат да вршат само некои, а не сите национални и други јавни музеи, при што, персоналниот состав на комисијата за процена се определува со согласност на *министерот за култура*. Слично на тоа, според член 95^{-а} од *матичниот закон*, под режим на прекумерна контрола е ставено *изнесувањето на музејските предмети надвор од музејот*, со оглед дека за тоа се бара *одобрение од УЗКН и претходно мислење од Министерството за култура*. Според истиот член, во случај на остварување на *правото на научна сопственост* вон музејот, се бара склучување на договор со друг музеј, по *претходна согласност од Управата*. Натаму, според член 95^{-б}, за изработка на *копија на музејски предмет*, треба да се добие *претходно одобрение од Управата*, кое може да се издаде по *претходно мислење од Министерството за култура*. Слична е и новелираната одредба од член 63 став 2 од *ЗЗКН*, според која, *одобрението за употреба на опрема за детекција при археолошки истражувања УЗКН може да го издаде само по претходна согласност на министерот за култура*. Спорна етичка основа имаат и новелираните законски решенија со кои *археолозите* имаат добиено *привилегирана позиција* наспроти другите професии во *системот за заштита на културното наследство*, а во поглед на *правото на раководење и вршење на археолошки истражувања*, музејските археолози се ставени во понеповолна позиција наспроти нивните колеги надвор од музеите (член 56 став 4 од *ЗЗКН*).

Според постојните прописи, меѓу другото, музеите имаат законска обврска да донесат соодветни *планови за безбедносна заштита* (член 104 од *ЗЗКН*), а доколку тоа не го направат државата им прети со високи глоби, чија висина ја менува доста често. Во случајот, апсурдноста е во тоа што, тој вид планови не може да бидат изработени ниту донесени, сè додека *УЗКН* не ги изработи неопходните *елaborати за безбедносна проценка*, што подлежат на

одобрување од министерот за култура, а како такви им бидат доставени на музеите. Во таа смисла, крајно лицемерно е вршењето на *инспекцискиот надзор* преку *инспекторите за културно наследство*, а тие констатираат постоење на *прекршок* од страна на музејот во ситуација кога инспектираниот музеј не може да постапува професионално токму поради неизвршувањето на обврските на надлежните државни органи. Слична е ситуацијата и во поглед на *општите и матичните евиденции*, како видови *заштитини евиденции* за движните добра од надлежност на музеите, што досега не се воспоставени токму поради неодговорниот однос на *УЗКН* кон нејзините законски обврски од тој сегмент. Номенклатурата на неизвршување и погрешно извршување на законските надлежности од страна на надлежните органи, преку која се манифестира двојниот морал на власта, е прилично голема, но тоа не треба да не дефокусира од предметнава тема.

Во музејската дејност и во остварувањето на заштитата на движните добра од надлежност на музеите постојат бројни примери на неетично и противправно однесување, што треба да бидат предмет на внимание. Така, кога е во прашање однесувањето на поединци во фелата, како покарактеристични појави се издвојуваат, особено:

- вршењето на археолошки истражувања без дозвола или спротивно на издадената дозвола, особено при рекогносцирањето како вид и метод на истражување;
- обидите за законско редефинирање на рекогносцирањето со вметнување на ископувањата како негова содржина, мотивирано од субјективните интереси да се избегнат обврските во поглед на авторизацијата на археолошките ископувања;
- неподнесувањето извештаи, непременото на финалната документација и необјавувањето на резултатите од археолошките истражувања;
- неовластено вршење откуп на археолошки предмети, односно случајни наоди и давањето награда за случајно откритие спротивно на прописите и професионалната етика;
- самоволното спречување на достапноста на музејските добра и документацијата за нив, особено при остварувањето на правото на научна сопственост;
- избегнувањето движните археолошки наоди да се предадат на привремено сместување и чување кај месно надлежниот музеј, во случаите предвидени со законот и избегнување на соработката со установите надлежни за заштита на локалитетите на кои се вршат истражувањата;

- прибирањето предмети во подрачјето на надлежност, вклучувајќи и неовластено преместување на сакрални и други предмети од едно на друго место;
- повредувањето на авторските морални права при користењето на библиографските единици итн.

Во поглед на самите музејски институции, пак, практиката познава примери на:

- формирање или комплетирање на јавни музејски збирки со откупување на предмети со непроверено или сомнително потекло;
- спорна типолошка, хронолошка, просторна и друга идентификација на предметите при формирањето на збирките, несоодветно разграничување на видовите збирки како објект на заштита, вклучување на недвижности по намена во одредени музејски збирки и нивен третман како движно културно наследство;
- внесување на туѓи, депонирани предмети во музејските инвентарни книги;
- запоставување на функциите на надлежен музеј за подрачјето на општини каде нема музеи и невршење на матичните функции на определените матични музеи;
- несоодветен третман на одредени музејски функции и струки, а со тоа и на самите извршители застапени во помал број во музеите, особено во музејските систематизации и бодирањето поврзано со тоа, како и при изборот во стручни звања;
- некомпетентно менаџирање на процесите на работа во музеите, придружено со самоволие на раководителите и др.

Во наведените и во голем број други случаи, проблемот не е во правото, со оглед дека тоа не може да го компензира отсуството на домашно воспитание и општа култура, ниту отсуството на свест, совест или знаење. Сместата на правото е да го насочи и антиципира правилното однесување, а отстапувањето од тоа вклучува репресивна реакција, со која сторителот може да се соочи, доколку надлежните органи се определат за неа.

Почитувањето на прописите е не само правен туку и основен етички принцип, предметен и за музејската сфера. Се разбира, во здрави а не во анонимни општества, каде вредностите се изместени, па и испревртени. Во тој контекст, за нормализирање на состојбите би било упатно секој да почне прво од себе, во сегашно и идно време.

Литература:

1. *Code de déontologie professionnelle de l'ICOM*, Paris: ICOM, 1996.

2. *Кодекс на етика на музеите на Меѓународниот совет на музеи*, Скопје, МНК ИКОМ, 2002.
3. *Conventions et recommandations de l'UNESCO relatives à la protection du patrimoine culturel*, Paris: UNESCO, 1990.
4. Ристов, Јован, *Правен режим на археолошките истражувања и случајните откритија*, Битола: Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Битола, 2006.
5. Ристов Јован, Топузовска Лидија, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје: МНК ИКОМОС, 2006.
6. Ристов, Јован, *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008.
7. Ристов, Јован, *Извори на споменичкото право во Македонија: Том II - Акти за спомениците на културата и другите културни добра од периодот на ДФЈ/ФНРЈ и ДФМ/НРМ во нејзин состав (1944-1963)*, Скопје: НУ Конзерваторски центар - Скопје, 2013.
8. Ристов, Јован, *Приватно колекционирање на културни добра: Правни аспекти*, Скопје: МНК ИКОМ, 2015.
9. Ристов, Јован, *Извори на споменичкото право во Македонија: Том III - Акти за спомениците на културата и другите културни добра од периодот на СФРЈ и СРМ во нејзин состав (1963-1991)*, Скопје: НУ Конзерваторски центар - Скопје, 2016.

Прописи:

1. Закон за заштита на културното наследство („Службен весник на РМ“ бр. 20/04, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14, 104/15, 154/15, 192/15, 39/16).
2. Закон за музеите („Службен весник на РМ“ бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 151/15, 39/16).

Кратенки:

ЗЗКН - Закон за заштита на културното наследство

ИКОМ - Меѓународен совет на музеи

УЗКН - Управа за заштита на културното наследство

УНЕСКО - Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура.

Jovan RISTOV

NI National conservation center, Skopje
MNC Blue Shield, Skopje

THE LAW AND PROFESSIONAL ETHICS IN THE REALIZATION OF THE PROTECTION OF MUSEUM GOODS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA¹

Abstract: This article presents the relationship between law and professional ethics in achieving the protection of museum goods in the Republic of Macedonia, with special emphasis on the problematic legal norms and deviant ethical behavior in the museum work.

Keywords: professional ethics, law, museum goods, protection.

The criticism of the unfavorable conditions and the weaknesses in the museum work, has usually been directed outside the professional community, most of the time towards the state and its institutions. This occasion gives us the opportunity to draw the attention in another direction, and to abandon the still prevailing professional attitude, so called *self-amnesty*. It doesn't mean that the influence of external factors should be neglected or to minimized, nor the existing level of professional ethics in the museum sphere should be without any reason problematized. On the contrary. In the name of professional integrity of this area, the institutions and its profession should speak openly and with arguments about the anomalies in the ethical dimension of the museum work. Of course, to the extent of the preparedness to do so. The museum professionals could in any case deny, tolerate, or consciously ignore the existence of such anomalies. However, even in such cases, the existence of behavior which is in opposition of the professional ethics could not be denied.

The professional ethics in any field, by definition, represents a set of ethical principles for professional behavior and work. In the theoretical sense it

---

¹ Text presented at the forum: "Professional Ethics in Museums in the Republic of Macedonia: Protection of Cultural Heritage between Theory and Practice", held in Skopje on 31 October 2016, organized by the Macedonian National Committee of the Blue Shield.

represents an **autonomous** area, and as such it should be subject to **self-regulation**, regardless of **legal regulations**. However, in practice, not only in our country, but also in other contemporary societies, the law penetrates to certain extent in the segment of professional ethics, expressed by normative regulation of the relationship of public interest. On one side we're speaking about societal justification, and on the other - about the level or scope of the legal regulation of relations i.e. the extent to which the law can, should or must enter the segment of professional ethics in the field of museums.

When it comes to the relationship between law and professional ethics in the museum sphere, in fact, as in any other social sphere, one should not lose sight of the fact that it is about social relations based on social rules, that is, social norms of different kind, which science recognizes and classifies as customary, moral and legal norms, while not excluding their mutual connection nor their mutual contradiction. In this sense, in the museum sphere, there are not many contradictory but more compatible social rules that complement each other, and even those that grow from one kind to another, as is the case with many moral norms for museum operations absorbed by law and styled in the form of legal norms. Hence, the line of distinction between the social norms in the museum sphere is not easily recognizable, and the profiling of the autonomous area of professional ethics, where only the moral rules and professional knowledge would apply, without the force or obligation of the legal norms, is rather complex and sensitive issue.

If we analyze the history of our museums, from the aspect of the rules for their work, it can be noted that this is an evolutionary process that has taken place and is taking place in the direction of a phased expansion of the legal regulation in the field of museums, and its periodization can be reduced to 4 distinct phases.

Thus, in the first phase, which covers the period until the adoption of the first Macedonian Law on Museums of 1948, the operation of the museums was not regulated by special museum regulations, and it was conducted according to customary and moral rules, accompanied and enriched with knowledge and experience acquired on various grounds. In the second phase, until 1960, only the general issues of statutory and technical nature were subject to legal regulation, while the professional operation of the museums was still left to the conscience and the ethics of the museum workers. In that sense, one can speak of a period when the state had full, unlimited or unreserved confidence in the professional ethics of the museum professionals. At the same time, UNESCO publishes the recommendations of 1956 and 1960, as the first written *moral rules* for professional work of the museums. The third phase, which lasts until 2004, is the period when a solid framework of international legal and moral rules for protection of museum goods is created and framed into *conventions*,

recommendations, declarations, charters and codes, especially by UNESCO and ICOM. On the national level however, the state had inconsistent attitude and reluctance regarding the regulation of the relations in the area of museums, because of which the respective national regulation remained predominantly static. The comparison of the content of the special laws of 1965, 1973 and 1979 and the bylaws of 1961 and 1980, to the UNESCO commitments, that the Member States should apply the ethical principles of its *conventions and recommendations* by adopting appropriate laws and other regulations, only supports the above statement.

A key feature of the current fourth phase, which covers the period after 2004, is the significant increase in legal norms, related to the professional operation of museums, codified in the *related law*, contained in the *special law* and elaborated in more than 30 *bylaws*, including the 8 *rulebooks* in the field of *museum activity*. In general, taking in account the number of bylaws and their scope, there is an impression that there is an overproduction of legal norms, the quantity of which will increase with the adoption of the envisaged 10 bylaws. However, such a perception is completely wrong, given that for a longer time the state avoided or was not prepared to accept and articulate the international principles and standards for the protection of museum cultural goods through legal norms. Today, unlike the previous development phases, acting according to the guidelines of international organizations and bodies, by absorbing ethical principles and their transformation from moral to legal norms, the state preventively strengthens the level of professional behavior in the museum field. This can also be interpreted as tightening of the rules of conduct in the public interest, bearing in mind that the museum activity is not immune to deviant phenomena that jeopardize the public interest. In addition, regardless of the possible qualifications for the existing legal regulation, it is indisputable that it does not limit the freedom of creativity nor hinders the creative and conscientious performance of professional duties in the museum field. Thus, the law does not interfere with the dating and interpretation of museum goods, nor in the quantification and the formation of museum collections, and even less in the aesthetics of their presentation or in the culture of behavior towards the public.

On this occasion, it should be emphasized that with the existing legislation *deregulates* one sensitive issue for the museum workers, namely abolishing of the existing legal ban on private collection of cultural goods by employees of the public museum institutions.

On the other hand, in the previous few years, with the amendments and supplements to the current laws, as a reaction to the events in the museum field, the state hastily adopted legal norms expressing a high degree of suspicion, that is, mistrust in the professional ethics of the responsible and expert workers. One

specific example are the provisions of Article 29-a of the Law on Museums, according to which, expert assessment of the originality of artistic and other objects can be performed only by some, not all national and other public museums, whereby the composition of the commission for assessment is determined with the consent of the Minister of Culture. Similarly, according to Article 95-a of the law, the removal of museum objects outside the museum is placed under the excessive control regime, since it requires authorization from the Directorate for Protection of Cultural Heritage and prior opinion from the Ministry of Culture. According to the same article, in case of exercising the right to scientific property outside the museum's headquarters, it is required to conclude an agreement with another museum, upon prior consent from the Directorate. Additionally, according to Article 95-b, to produce a copy of a museum object, an approval from the Directorate should be obtained, which can be issued upon prior opinion from the Ministry of Culture. Similarly, according to the newly introduced provision of article 63, paragraph 2 of the Law on Protection of Cultural Heritage (LPCH), the authorization for use of archaeological research detection equipment can be issued by the Directorate, only upon prior consent of the Minister of Culture. Controversial ethical basis can be noted in the new legal provisions, which give the archaeologists a privileged position vis-à-vis other professions in the *cultural heritage protection system*, and with regards to the *right to manage and perform archaeological research*, museum archaeologists are placed in a disadvantaged position opposite their colleagues outside the museums (Article 56 paragraph 4 of the LPCH).

According to the existing regulations, museums are legally obliged to adopt appropriate *security protection plans* (Article 104 of the LPCH); in contrary, the fines are pretty strict, and the height of the fine is subject to frequent fluctuations. In the case, the absurdity is that such types of plans can not be developed or adopted, until the Directorate has the necessary *elaborates for a security assessment* prepared, approved by the Minister of Culture and submitted to the museums. In that sense, it is utterly hypocritical to carry out the *inspection supervision* through *the inspectors for cultural heritage*, and they find existence of a *misdemeanor* by the museum, in a situation where the inspected museum can not act professionally as a result of the failure of the performance by the competent state authorities. The situation is similar in regard to the *basic and native records* as types of *protection records* for movable goods under the jurisdiction of the museums, which have not been established so far due to the irresponsible attitude of the Directorate to its legal obligations in that segment. The scope of non-execution and misapplication of legal competencies by the competent bodies, which shows the double morality of the government, is quite large; however, it should not distract our attention from the topic we explore.

In the museum activity and in the protection of movable goods under the jurisdiction of museums, there are numerous examples of unethical and unlawful behavior, which should be subject of attention. Thus, when it comes to specific behavior of individuals, we can point out few examples:

- performing archaeological research without permission or not consistent with the issued permission, especially when “recognition” is performed, as a type or method of research;
- attempts to legally redefine the “recognition” by adding the excavations within its framework, motivated by personal interests, to avoid the obligations regarding the authorization of archaeological excavations;
- failure to report, submit final documentation and publish results from archaeological research;
- unauthorized purchase of archaeological objects, or occasional discoveries and awarding a reward for occasional discovery contrary to the regulations and professional ethics;
- prevention of the availability of museum goods and related documentation, especially when exercising the right to scientific property;
- avoiding to hand over the movable archaeological findings to temporary accommodation and protection at the local museum, in the cases stipulated by law and lack of cooperation with the institutions responsible for protection of the sites where the research is conducted;
- unauthorized collection of items, including unauthorized transfer of sacred and other objects from one place to another;
- infringement of copyrights in the use of bibliographic units, etc.

With regards to the museums themselves, we can note several practical examples:

- creating or completing public museum collections by purchasing objects of unverified or dubious origin;
- questionable typological, chronological, spatial and other identification of objects during creation of collections, inadequate delineation of types of collections as object of protection, inclusion of property by purpose in certain museum collections and their treatment as movable cultural heritage;
- entering foreign, deposited objects into the museum inventory books;
- neglecting the functions of a competent museum for the area of municipalities where there are no museums and failure to perform the functions of the designated authorized museums;

- inappropriate treatment of certain museum functions and professions, especially related to the museum systematizations and related grading, as well as professional promotions;
- incompetent management of work processes in the museums, accompanied by frivolous conduct of managers, etc.

The given examples, as are many other cases, the problem lies in the ethical and moral conduct, standards, conscience or knowledge, which in many cases can not be compensated with regulations. The idea behind the legislation lies in the attempt to direct and anticipate the proper behavior; the deviations can involve a repressive reaction, in case the authorities determine to do so.

Respect of the regulations is not only legal, but also a basic ethical principle, which is also relevant for the museum work. This indicates a healthy society, where proper values are in place. In this context, in order to make things better, each individual should question its own current and future behavior.

Bibliography:

1. *Code de déontologie professionnelle de l'ICOM*, Paris: ICOM, 1996.
2. *Кодекс на етика на музеите на Меѓународниот совет на музеи*, Скопје, МНК ИКОМ, 2002.
3. *Conventions et recommandations de l'UNESCO relatives à la protection du patrimoine culturel*, Paris: UNESCO, 1990.
4. Ристов, Јован, *Правен режим на археолошките истражувања и случајните откритија*, Битола: Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Битола, 2006.
5. Ристов Јован, Топузовска Лидија, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје: МНК ИКОМОС, 2006.
6. Ристов, Јован, *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008.
7. Ристов, Јован, *Извори на споменичкото право во Македонија: Том II - Акти за спомениците на културата и другите културни добра од периодот на ДФЈ/ФНРЈ и ДФМ/НРМ во нејзин состав (1944-1963)*, Скопје: НУ Конзерваторски центар - Скопје, 2013.
8. Ристов, Јован, *Приватно колекционирање на културни добра: Правни аспекти*, Скопје: МНК ИКОМ, 2015.
9. Ристов, Јован, *Извори на споменичкото право во Македонија: Том III - Акти за спомениците на културата и другите културни добра од периодот на СФРЈ и СРМ во нејзин состав (1963-1991)*, Скопје: НУ Конзерваторски центар - Скопје, 2016.

Regulations:

1. Law on protection of cultural heritage (“Official gazette of RM “ 6p. 20/04, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14, 104/15, 154/15, 192/15, 39/16).
2. Law on museums (“Official gazette of RM“ No. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 151/15, 39/16).

Abbreviations:

LPCH - Law on protection of cultural heritage

ICOM - International Council of Museums - ICOM

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Проф. д-р Крсте БОГОЕСКИ

ПМФ - Институт за етнологија и антропологија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
МНК Син штит, Скопје

ОБУКА НА КАДРИТЕ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО ПРИРОДНИ И ДРУГИ НЕСРЕЌИ – СОСТОЈБИ И МОЖНОСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА¹

Апстракт. Познато е дека во минатото музеите биле изложени на разни ризици во кои страдале културните и природните добра. И денес постојат разни ризици кои може да предизвикаат штети или физичко губење на музејските добра. За да може да се одговори на тие ризици потребна е обука на кадите кои ги изведуваат работите поврзани со заштитата на музејските добра. Редовниот образовен систем во Република Македонија не дава соодветно образование на кадрите кои ќе може успешно да се вклучат во системот на заштита на музејските добра. Но, потребите налагаат што е можно побрзо решавање на ваквата состојба.

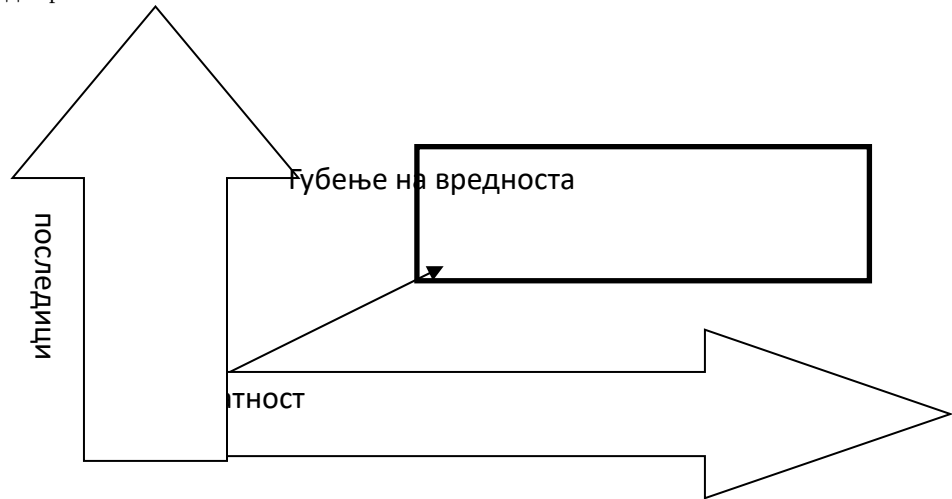
Клучни зборови. обука, кадри, несреќи, состојби, Република Македонија.

Во Република Македонија постојат повеќе можни ризици на кои се изложени културните и природните добра. Такви ризици се: од природата (земјотреси, поплави, лизгање на теренот, ветрови; биолошки (инсекти, габи, животни); од човекот (војна, пожар, загадување, цивилен револт, тероризам, структурен колапс, кражби, негрижа на имателите или корисниците и сл.). Последиците од таквите ризици може да бидат големи, при што постои

---

¹ Трудот е презентираан на Форумот на МНК Син штит, одржан на 20.12. 2016 година на Институтот за етнологија и антропологија на ПМФ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

можност за делумно или трајно губење на својствата што ги имаат културните и природните добра.

Процена на нивото на ризик (UNESCO 2010:30).

Последици од земјотресот во Скопје, септември 2016

Каква методологија треба да се примени за да се избегнат или да се намалат последиците по тие добра од појавување на ризици? Основно правило е процена на ризикот, што опфаќа: идентификација на ризикот, процена на можноста за случување, валоризација на јачината на ризикот, ранливоста на добрата и приоритизација на ризикот (MEP 2007/2008:2). Внимание заслужуваат т.н десет златни правила за управување со ризикот (Jutte 2014), и тоа:

- Направи го управувањето со ризикот дел од вашиот проект;

- Идентификувај ги ризиците во почетокот на вашиот проект;
- Комуницирај околу ризиците;
- Земи ги во обзир заканите и можностите;
- Разјасни ги прашањата на сопственост;
- Приоритизирај ги ризиците;
- Анализирај ги ризиците;
- Да се планираат и имплементираат одговорите на ризиците;
- Да се регистрира проектот на ризиците;
- Да се следат ризиците и зацртаните задачи;

Кој може да ја врши методологијата на процена на ризикот? Се разбира, само обучени кадри. Општа карактеристика е дека образованието на кадрите кои треба да вршат проценка на ризикот во институциите на културата не задоволува од повеќе причини, како што се: отсуство на стратегија за образование на кадрите; недоволна грижа на Централната и локалните власти за менување на состојбата; отсуство на иницијативност на институциите од културата за покажување на своите потреби.

Обуката на кадри во редовниот образовен систем во Р. Македонија се одвива во неколку образовни институции, и тоа: на Факултетот за безбедност, Скопје на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ од Битола; на Институт за безбедност, одбрана и мир на Филозофскиот факултет на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје; на Институтот за историја на уметноста и археологија на Филозофскиот факултет при Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје; и на Институтот за етнологија и антропологија на Природно-математичкиот факултет при Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје. Ако се погледнат образовните програми на наведените образовни институции ќе се констатира дека многу малку зафаќаат прашања кои треба да се однесуваат на кадрите од институциите на културата. Програмите еднострано се изработени без координација со институциите на културата. Со оглед дека заштитата на културните и природните добра е комплексна и многу специфична работа и бара посебен приод, образовните програми во редовниот образовен систем треба да се дополнат со современите потреби и сфаќања на заштитата на светско ниво. На тој начин ќе се унапреди образованието во редовниот образовен систем кој ќе гарантира успешна заштита на културното наследство.

Образованието на кадрите надвор од образовниот систем, исто така, игра значајна улога. Формите на вакво образование се различни. Секако, најголемо внимание привлекуваат работилниците организирани преку невладините стручни организации. Во таа смисла, во изминатиот период на полето на заштитата на културните и природните добра организирани се работилници поврзани со различни аспекти на заштитата на тие добра. Во

моментов посебно внимание заслужува така наречената RE-ORG методологија, чии принципи бараат: обучен член на персоналот; водење основна документација; користење на просторот исклучително за колекциите; средените предмети да може да се пронајдат за 3 минути; секој предмет да биде подвижен без да оштети друг; и зградата да биде дизајнирана или адаптирана за заштита на колекциите (RE-ORG 2011:2).

Депото на Музејот на современата уметност во Скопје, средено според методологијата RE-ORG, 2016.

Можности за образование постојат и преку други видови активности, како што се: индивидуално, на одделни претставници на кадрите; координирано усовршување со други институции кои се грижат за заштита на животите и доброта во Р. Македонија (Центарот за управување со кризи, Дирекцијата за заштита и спасување, Полицијата и други). Исто така, постојат примери за стручно усовршување во развиени центри во странство (Рим – ICCROM, Белград, Виена, Хаг и на други места).

Заклучок

Напред изложеното укажува дека не задоволува досегашниот степен на образование на кадрите во институциите на културата во Република Македонија. Затоа се наметнува потребата за промена на таа состојба. Тоа може да се постигне преку:

1. Градење стратегија за перманентно образование и следење на современите текови во светот;
2. Воведување студиум во образовниот систем, посветен на заштитата на културните и природните добра во опасност; и

3. Неизбежно дејствувањето на невладините стручни организации, особено преку организацијата на одделни работилници и други иницијативи преку форумите.

Литература:

1. Jutte, Bart *10 Golden rules of project risk management*, 2014.
2. UNESCO *Managing disaster risk for world heritage*, 2010.
3. MEP *Risk assessment for the MEP/Tiem project.*, 2007/2008.
4. RE-ORG *Storage reorganization methodology*, ICCROM, 2011.

Prof. Krste BOGOESKI, PhD

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

PMF – Institute of ethnology and anthropology

MNC Blue Shield, Skopje

STAFF TRAINING FOR ADDRESSING NATURAL AND OTHER DISASTERS - CONDITIONS AND OPPORTUNITIES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA¹

Abstract: It is common knowledge that in the past museums were exposed to various hazards in which cultural and natural goods suffered. The hazards that can lead to damage or physical loss of museum goods exist to this day. To be in a position to address and respond to these risks, the staff that performs the duties related to protection of museum goods should be well trained. The formal education system in the Republic of Macedonia does not provide adequate education for professionals that can successfully engage in protection of museum goods. However, there is imminent need for solutions to this situation.

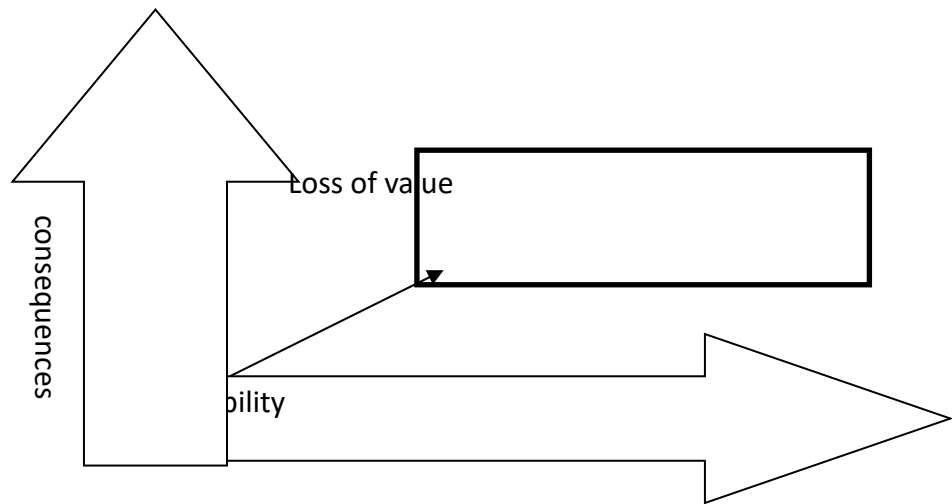
Key words: training, staff, accidents, conditions, Republic of Macedonia.

In Republic of Macedonia the cultural and natural goods are exposed to several possible hazards. These are: natural hazards (earthquakes, floods, landslides, winds, biological (insects, fungi, animals); hazards caused by human action (war, fire, pollution, civil revolt, terrorism, structural collapse, theft, neglect of the owners or users etc.). The consequences may be large, with possibility of partial or permanent loss of properties of cultural and natural goods.

---

¹ This paper is submitted at the Forum of MNC of the Blue Shield, 20.12.2016, Institute for Ethnology and Anthropology, Faculty for Natural Sciences and Mathematics, University of Ss. Cyril and Methodius in Skopje.

Assessment of the risk level (UNESCO 2010:30).

Consequences of the earthquake in Skopje, September 2016

What methodology should be applied to avoid or reduce the consequences for the goods from emerging hazards? The basic rule is risk assessment, which includes: risk identification, assessment of the probability, valorization of the risk, vulnerability of the goods and risk prioritization (MEP 2007/2008: 2). We should pay attention to the so called ten golden rules of risk management (Jutte 2014), namely:

- Make risk management part of your project;
- Identify risks early in your project;

- Communicate about risks;
- Consider both threats and opportunities;
- Clarify ownership issues;
- Prioritize risks;
- Analyze risks;
- Plan and implement risk responses;
- Register project risk;
- Track risks and associated tasks.

Who can perform the risk assessment methodology? Of course, only trained personnel. A general feature is that the education of staff that needs to carry out risk assessment in cultural institutions does not satisfy for many reasons, such as: the absence of strategy for staff education; insufficient interest of the central and local authorities to engage in improvement of the situation; absence of initiative of cultural institutions to emphasize their needs.

The training within the formal education system in the Republic of Macedonia takes place in several educational institutions, including: the Faculty of Security, Skopje, at the University "St. Kliment Ohridski" - Bitola; the Institute for Security, Defense and Peace at the Faculty of Philosophy at the University of Ss. Cyril and Methodius - Skopje; the Institute of Art History and Archeology at the Faculty of Philosophy at the University of Ss. Cyril and Methodius in Skopje; and the Institute of Ethnology and Anthropology at the Faculty of Natural Sciences and Mathematics at the Ss. Cyril and Methodius in Skopje. The curricula of these educational institutions show lack of attention to issues related to cultural institutions and goods. They are prepared without coordination with relevant cultural institutions and their proper inclusion in the process. Taking into account that the protection of cultural and natural goods is complex and quite specific issue that requires special approach, the curricula in the formal educational system should be supplemented with the contemporary needs and understandings of the protection at global level. This way, the formal education will be improved, which will guarantee successful protection of the cultural heritage.

The non-formal education and extracurricular activities also play an important role. This type of training can have different forms. The workshops of the civil society professional organizations attract greatest attention. In this sense, in the past period workshops were organized related to different aspects of the protection of cultural and natural goods. Currently, the so-called RE-ORG methodology for museum storage deserves special attention. Its principles require: at least one trained member staff in charge; basic documentation system; storage areas to be reserved exclusively for the collection; every object to be retrievable within three minutes; every object to be movable without damaging

another; and the building to be designed or adapted for conservation (RE-ORG 2011: 2).

The Depot of the Museum of Contemporary Art in Skopje, arranged according to the RE-ORG methodology, 2016.

There are other types of activities, which offer opportunities for training and education: on individual level, to individual staff representatives; as well as joint, coordinated activities with other institutions in charge for protection of the lives and goods in the Republic of Macedonia (the Crisis Management Center, the Directorate for Protection and Rescue, the Police and others). There are also examples of professional development in developed centers abroad (Rome - ICCROM, Belgrade, Vienna, The Hague and elsewhere).

Conclusion

The current educational level of the staff in the cultural institutions in the field of protection of natural and cultural goods during disasters in Macedonia is unsatisfactory. There is a need to improve this condition, which can be achieved through:

1. Building a strategy for permanent education in line with the contemporary global developments;
2. Introduction of curricula in the educational system, dedicated to the protection of cultural and natural goods in danger; and
3. The activities of non-governmental professional organizations, in particular through organization of workshops and other initiatives through forums.

Bibliography:

1. Jutte, Bart (2014), *10 Golden rules of project risk management*.
2. Unesco (2010), *Managing disaster risk for world heritage*.
3. MEP (2007/2008), *Risk assessment for the MEP/Tiem project*.
4. RE-ORG (2011), *Storage reorganization methodology*, ICCROM.

Проф. д-р Даворин ТРПЕСКИ

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

ПМФ – Институт за етнологија на антропологија

УНЕСКО-ВИОТ КОНЦЕПТ ЗА РАЗБИРАЊЕ И ОРГАНИЗИРАЊЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО: АНТРОПОЛОШКИ ПОГЛЕД И КРИТИЧКИ ОСВРТ

Апстракт: Во трудот ќе бидат изнесени некои размислувања кои не одат во корист на актуелниот пристап кон УНЕСКО-виот модел на организирање и разбирање на културното наследство. Впрочем, досега се излезени бројни критики кои се однесуваат на политиките за културното наследство, а главните критизери најчесто биле од областа на етнологијата и антропологијата. Но, за да биде иронијата поголема, еден од клучните протагонисти кои директно биле вклучени во ваквиот начин на организирање на културното наследство е светски познатиот француски антрополог Клод Леви - Строс.

Клучни зборови: УНЕСКО, материјално, нематеријално, движно, недвижно, светско културно наследство.

Денеска *културата и културното наследство* денес претставуваат термини кои се актуелни и побудуваат внимание на светско ниво. Најголемата глобална организација чиј интерес, меѓу другото, се и културата и културното наследство е УНЕСКО. Како специјализирана агенција на Организацијата на обединетите нации (ООН), УНЕСКО има цел да врши заштита на културното наследство во светски рамки. Според нивната дефиниција, терминот *културното наследство*, всушност, ги претставува артефактите кои се од физичка природа, но, исто така, тука ги имаат вклучено и нематеријалните атрибути, кои се својствени за одредена група или за одредено општество, кои се наследуваат од поранешните генерации, а се заштитени во сегашноста со

цел да се зачуваат за генерациите коишто доаѓаат.¹ Значи, општо земено, културното наследство, според видувањата на УНЕСКО, се разгледува од аспект на *материјалноста* на два типа наследство, односно наследството го поделуваат на материјално (*движно и споменичко* или *недвижно културно наследство*) и *нематеријално културно наследство*. Имено, станува збор за една светска општоприфатена поделба, со која не сите истражувачи на наследството се согласуваат, и токму поради нејзината долгогодишна константност и стереотипност таа е изложена на многу критики од страна на истражувачите.² Впрочем, материјалната и нематеријалната дистинкција, прифатена и раширена од страна на УНЕСКО, го рефлектира постоечкиот критицизам кој се однесува на западното наследство, кое најчесто во себе ги опфаќа, пред сè, градбите и природната околина.³ Така, во листата на европското и северноамериканското светско културно наследство доминираат утврдени градови, катедрали, палати, потоа артефакти кои се од движна природа и национални паркови, додека спротивно на нив, наследството на Африка и на Азија најчесто се гледа низ нематеријалните форми на традиционалното и современото, или на народната култура која ги вклучува јазиците, музиката, играта, ритуалите, храната и фолклорот воопшто.⁴ Со цел да се редуцира таа *материјално - нематеријалната дихотомија* на наследството, *Исток - Запад* или *Север - Југ*, целата политика која се однесува на наследството како да е неправедно упростена. Имено, речиси сите модерни и богати општества ги содржат двата типа на наследство, дури и во случаи кога рамнотежата меѓу нив може просторно да варира, но не секогаш тоа се прифаќа од страна на УНЕСКО.⁵ Во контекст на ова, Сузан Рајт (Susan Wright)⁶ е убедлива кога зборува за тоа дека има голем број примери во кои УНЕСКО како организација директно е инволвирана во она што таа го нарекува *политизација на културата* и на сето она што влегува во тие сфери. Впрочем, Рајт го разработува извештајот на УНЕСКО именуван како *Нашата креативна*

---

¹ UNESCO is an abbreviation of United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization .

² Tomas Hylland Eriksen, "Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concept of culture", во: Jane K. Cowan, Marie-Bénédicte Dembour, and Richard A. Wilson, (eds.), *Culture and rights - anthropological perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, 127-128.

³ Brian Graham, "Heritage as knowledge: capital or cultural?", *Urban studies*, Vol. 39, Nos 5-6, 2002, 1004.

⁴ Исто, 1004.

⁵ Даворин Трпески, *Кој го поседува минатото? Културната политика и заштитата на културното наследство во постсоцијалистичка Македонија*, УКИМ, ПМФ - Институт за етнологија и антропологија, Скопје, 2013, 31.

⁶ Susan Wright, "The politicization of culture", *Anthropology Today*, Vol. 14, No. 1, Feb., 1998, 7-9.

*разновидност (Our creative diversity)*⁷ за кој таа нагласува дека е во служба на глобалната либерално - капиталистичка демократија. Според неа (алудирајќи, пред сè, на учеството на светски познатиот антрополог Клод Леви - Строс (Claude Levi - Strauss) при изготвувањето на Извештајот), дури и антрополозите што биле и се вклучени во креирањето на политиките во делот на културата, заедно со политичарите и со советниците, ја користле и ја користат културата како алатка која и служи на политиката.⁸ Рајт истакнува дека со помош на антрополозите, на овој начин, културата влегува во еден нов домен каде што таа ќе може безмилосно да служи во нечији интереси. Во таа насока и културното наследство најчесто претставува „жртва“ на ваквите политики.

Со оглед на тоа што УНЕСКО претставува организација која е основана од страна на големите сили, таа во најголема мера е во служба на нивните интереси. Меѓу другото, оваа организација има цел и да ја овозможи заштитата на она културно наследство кое го поседуваат земјите - основачи на организацијата, а природно не им припаѓа, туку „го однеле“ од своите поранешни колонии, денес најчесто именувани како земји од третиот свет. Така, единственото оправдување на постоечката дистинкција на културното наследство на *движно* и *недвижно* само оди во прилог на тоа дека *движно* е она културно наследство кое можеле да го земат со себе и да го однесат во своите музеи и *недвижно* културно наследство е она кое „за жал“ не можеле да го земат со себе, па морале да го остават во земјите - колонии (сепак и има случаи кога и она наследство кое по дефиницијата на УНЕСКО припаѓа во категоријата на недвижно, сепак е пренесено во некои од познатите светски музеи). Со цел, пред јавноста, да биде оправдано „однесеното“ културно наследство, тоа од УНЕСКО најчесто е дефинирано и прогласувано како *светско културно наследство*,⁹ кое „треба“ да се чува во најголемите и најреномираните европски и северноамерикански музеи кои, пак, „можат да му ја овозможат соодветната заштита“. Од тие причини, Томислав Шола (Tomislav Šola)¹⁰ ваквите музеи ги идентификува како книги кои се илустрирани со многу тридимензионални трофеи, кои се резултат на освојувањата и на злосторствата што ги направила западната цивилизација врз поблиските и подалечните култури. Секако, денес како светско културно наследство се именувани и артефакти кои се чуваат или се наоѓаат во земјите во кои се пронајдени, но тоа се артефакти коишто, најчесто не биле пронајдени

---

⁷ Report of the World Commission on Culture and Development, *Our creative diversity*, UNESCO, Paris, 1996. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>., последен пат посетена на 10.2.2009 година.

⁸ Susan Wright, "The politicization of culture...", 8.

⁹ UNESCO, *World heritage*, <http://whc.unesco.org/en/about>.

¹⁰ Tomislav Šola, *Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti*, Zagreb, 2001, 6.

„на време“ или од различни причини не можеле да бидат пренесени во западноевропските и северноамериканските музеи.

Политиката на УНЕСКО која се однесува, пак, на нематеријалното културно наследство, односно на концептот на неговата заштита, иако наизглед претставува целосно нов, па и модерен, всушност, ваквиот пристап постои уште со појавата и развојот на етнографијата и антропологијата. Покрај тоа, концептот на запишување на одредени елементи од културата може да се забележи и во претходниците на етнологијата и антропологијата, а на територијата на Македонија тоа се собирачите на народни умотворби кои со особен интерес и жар ги забележувале обичаите и обредите на луѓето во македонските предели и истите настојувале да ги заштитат од заборав. Во светски рамки, во периодот на романтизмот во Европа, голем број собирачи запишале многу приказни и песни кои денес се вбројуваат како нематеријални културни добра. Исто така, во таа наоска особено место заземаат и патеписите, мисионерските извештаи, како и други слични текстови кои биле запишувани од страна на патниците, морепловците, филозофите и истражувачите. Всушност, описите на луѓето, нивниот начин на живот, обичаите, ритуалите, необичните техники и знаења на луѓето, практиките поврзани со религијата, митологијата, космологијата, претставувале описи од она што денес се нарекува нематеријално културно наследство на различните народи ширум светот. Еднаш забележани, сите овие сегменти на културното наследство биле заштитени од заборав. Започнувајќи од XIX век тој процес на собирање и опишување е опфатен во дисциплина, која оттогаш забрзано се развивала, покривајќи ја до денес целата земјина топка и сите народи на неа. Како и да се нарекувала таа дисциплина (етнографија или етнологија или антропологија), таа од своето настанување па до денес се занимавала и се занимава со артефакти.¹¹ Тие се прибавувани од различни страни на светот и се изложувани во музеите засновани на различни концепции, како што се специјализираните: етнографски односно антрополошки музеи (на оддалечени и егзотични култури за западноевропските земји), но и како што се комплексните: државни односно национални и/или локални музеи (кои ги прикажуваат луѓето истовремено и како селани, односно како народ во централноевропските и другите земји кои формирале музеи во периодот на романтизмот).¹² Оваа дисциплина се занимавала со знаењата, со вештините, со технологиите, со начините на организирање на општествата кои биле разбирани и преку собраните артефакти. Значи, етнографијата или

---

¹¹ Лилјана Гавриловиќ, „Потрага за особеношћу: изазови и дилеме унутар концепта очувања и репрезентовања нематеријалног културног наслеђа“ во: *Нематеријално културно наслеђе Србије*, бр. 1, Центар за заштиту нематеријалног културног наслеђа, Београд, 2011, 51.

¹² Исто, 51.

етнологијата или антропологијата како дисциплина се занимавала со се она што денешниот актуелен концепт на нематеријалното културно наследство би требало да заштити. И тука, пред сè, независно од тоа дали антрополозите се занимавале со егзотичните и далечните култури или со сопственото опкружување, со далечното минато или со сегашноста, суштината на секоја етнографија, како прозивод на работата на антрополозите, било опишувањето и разбирањето на различните поединечни аспекти на животот на истражуваните, особено на оние кои се разликувале од истражуваните во Европа, а припаѓале на средната класа. Поради тоа егзотичните предмети, како и егзотичните обичаи (што повеќе се разликувале од западните тоа подобро) биле во центарот на интересирањето на развиениот Запад, што во извесна смисла не се променило многу ни до денес.¹³ Можеби токму од тие причини, актуелниот концепт за културата и заштитата на културното наследство на УНЕСКО инсистира на истакнување на различноста, а не на евентуалните сличности и врски меѓу културите, кои се сметаат целосно раздвоени ентитети. Во меѓувреме, антрополозите, го напуштиле концептот на егзотичното како предмет на истражување. Дискурсот во целост се промени, па наместо различните облици на егзотизам во фокусот на интересирањето на антропологијата се нашле сосема секојдневни, наизглед обични ситуации, иако проучувањето на односот „Ние“ и „Другите“ не е напуштен.

Идејата за вреднување на културното наследство и на минатото, во основа е крајно хумана. Во тој контекст може да се каже дека УНЕСКО пред себе си поставило цел која ни оддалеку не оди во прилог на западната односно на либералната демократија. Сепак се работи за поставени цели и идеи кои соодветствувале на периодот кога започнала работата на оваа светска организација. Досегашната практика покажува дека XXI век е период кога треба да се воведуваат новини кои ќе дадат еден нов белег на времето во кое живееме и ќе се надминат сфаќањата и предрасудите со кои се одликувал XX век. Една од нив можеби е напуштање на досегашната *материјално – нематеријалната* и *движно – недвижната* дихотомија кои само ги истакнуваат надмоќта и колонизаторскиот однос на Западот кон Истокот.

Литература:

1. Hylland Eriksen, Tomas, “Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concept of culture”, во: Jane K. Cowan, Marie-Bénédicte Dembour, and Richard A. Wilson, (eds.), *Culture and rights - anthropological perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, 127-148.

---

¹³ Исто, 51.

2. Graham, Brian, "Heritage as knowledge: capital or cultural?", *Urban studies*, Vol. 39, Nos 5-6, 2002, 1003-1017.
3. Трпески, Даворин, *Кој го поседува минатото? Културната политика и заштитата на културното наследство во постсоцијалистичка Македонија*, УКИМ, ПМФ - Институт за етнологија и антропологија, Скопје, 2013.
4. Wright, Susan, "The politicization of culture", *Anthropology Today*, Vol. 14, No. 1, Feb., 1998, 7-15.
5. Report of the World Commission on Culture and Development, *Our creative diversity*, UNESCO, Paris, 1996. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>, последен пат посетена на 10.2.2009 година.
6. UNESCO, *World heritage*, <http://whc.unesco.org/en/about>. Последен пат посетена на 25.2.2009 година.
7. Šola, Tomislav, *Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti*, Zagreb, 2001.
8. Гавриловиќ, Лилјана, „Потрага за особеношћу: изазови и дилеме унутар концепта очувања и репрезентовања нематеријалног културног наслеђа“ во: *Нематеријално културно наслеђе Србије*, бр. 1, Центар за заштиту нематеријалног културног наслеђа, Београд, 2011, 50-57.

Prof. Davorin TRPESKI, PhD

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

PMF – Institute of ethnology and anthropology

**UNESCO CONCEPT OF UNDERSTANDING AND ORGANIZING OF THE
CULTURAL HERITAGE: ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE AND CRITICAL
REVIEW**

Abstract: The paper will bring out some thoughts which do not go in favor of the current approach of the UNESCO model of management and understanding of cultural heritage. In fact, numerous reviews of criticisms on cultural heritage policies have been published so far, and the main critics were mostly professionals in the field of ethnology and anthropology. However, as an irony, one of the key protagonists directly involved in the current trends of cultural heritage management is the world-renowned French anthropologist Claude Levi-Strauss.

Key words: UNESCO, tangible, intangible, movable, immovable, world cultural heritage.

Today *culture* and *cultural heritage* represent terms which attract global attention. The largest global organization whose interest, among other things, is the culture and cultural heritage is UNESCO. As a specialized agency of the United Nations (UN), UNESCO aims to protect the cultural heritage worldwide. According to its definition, the term *cultural heritage*, actually represents “the physical artifacts, but also intangible attributes of a group or society, that are inherited from past generations, maintained in the present and preserved for the benefit of future generations”.¹ So, in general, according to UNESCO's perception, from the aspect of *the materiality* the cultural heritage encompasses two types of heritage, that is - *tangible (movable and monumental or immovable cultural heritage)* and *intangible cultural heritage*. This is a globally accepted

---

¹ UNESCO is an abbreviation of United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

classification, which not all heritage researchers approve, and it is exactly due to its long-standing constancy and stereotyping, that it has been exposed to much criticism by researchers.² The tangible and intangible distinction, accepted and promoted by UNESCO, reflects the existing criticism to the western heritage, which most often includes, first of all, the buildings and the natural environment.³ So, the list of European and North American World Heritage is dominated by fortified cities, cathedrals, palaces, movable artifacts and national parks, while, on contrary, the heritage of Africa and Asia is most often seen through the intangible forms of traditional and contemporary, or folk culture that includes languages, music, play, rituals, food and folklore in general.⁴ In order to reduce this *tangible-intangible dichotomy* of the heritage, *East - West or North - South*, the whole policy regarding the heritage seems to be unjustly simplified. Namely, almost all contemporary and wealthy societies contain both types of heritage, even in cases when the balance between them can fluctuate spatially, but this is not always accepted by UNESCO⁵. In this context, Susan Wright⁶ is convincing when she talks about the fact that there are many examples where UNESCO as an organization is directly involved in, what she calls - *politicization of culture* and all that enters into those spheres. Wright actually elaborates the UNESCO report called *Our Creative Diversity*⁷, which she emphasizes as being in the service of the global liberal-capitalist democracy. According to her (alluding, first of all, to the participation of the world famous anthropologist Claude Levi-Strauss in the preparation of the Report) even the anthropologists, involved in the creation of the cultural policies along with politicians and with councilors, have been using and still use the culture as a tool that serves the politics⁸. Wright points out that this way, with the help of anthropologists, the culture enters a new domain,

---

² Tomas Hylland Eriksen, "Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concept of culture", во: Jane K. Cowan, Marie-Bénédicte Dembour, and Richard A. Wilson, (eds.), *Culture and rights - anthropological perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, 127-128.

³ Brian Graham, "Heritage as knowledge: capital or cultural?", *Urban studies*, Vol. 39, Nos 5-6, 2002, 1004.

⁴ *Idem*, 1004.

⁵ Даворин Трпески, *Кој го поседува минатото? Културната политика и заштитата на културното наследство во постсоцијалистичка Македонија*, УКИМ, ПМФ - Институт за етнологија и антропологија, Скопје, 2013, 31.

⁶ Susan Wright, "The politicization of culture", *Anthropology Today*, Vol. 14, No. 1, Feb., 1998, 7-9.

⁷ Report of the World Commission on Culture and Development, *Our creative diversity*, UNESCO, Paris, 1996. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>.

⁸ Susan Wright, "The politicization of culture...", 8.

where it can ruthlessly serve someone's interests. In this respect, cultural heritage is often the "victim" of the policies, guided by such politics.

Given that UNESCO is an organization founded by the great powers, it is largely in service of their interests. This organization, among other things, has the goal of providing protection for the cultural heritage which is owned by the founding member countries, but does not originally belong to them, and they have "taken it" from its former colonies, now commonly referred to as third world countries. Thus, the justification of the existing classification of the cultural heritage into *movable* and *immovable* is only in favor of the fact that *movable* is the cultural heritage that they could take away and move to their museums, and *immovable* cultural heritage is the one they "unfortunately" could not take, so they had to leave it in colonies (however, there are cases when even the heritage that, according to the UNESCO definition, belongs to the category of immovable, is still transmitted to some of the world's famous museums). In order to justify the cultural heritage that has been "taken away", it is commonly defined and declared by UNESCO as *world cultural heritage*⁹, which "should" be kept in the largest and most renowned European and North American museums which, in turn, "can provide the appropriate protection". For this reason, Tomislav Šola¹⁰ identifies such museums as books illustrated with many three-dimensional trophies, which are the result of conquests and atrocities committed by Western civilization towards other cultures. Of course, today artifacts that are kept or located in the countries in which they were found are also named as *world heritage*, but these are mainly artifacts that are not found "on time" or, for various reasons could not be transferred to Western European and North American museums.

Although the UNESCO policy, which on the other hand relates to the intangible cultural heritage, that is, the concept of its protection, seems completely new and contemporary, in fact, this approach exists even since the emergence of the development of ethnography and anthropology. In addition, the concept of registration and recording of certain elements of culture can be noticed with the predecessors of ethnology and anthropology - on the territory of Macedonia they are the collectors of folk arts who, with special interest and fervor recorded the customs and rituals of the people in Macedonian regions, trying to protect them from oblivion. Worldwide, in the period of romanticism in Europe, large number of collectors wrote many stories and songs that today are considered as intangible cultural goods. In this sense, travelogues, missionary reports, and other similar texts written by travelers, seafarers, philosophers and researchers are also particularly important. In fact, the descriptions of people,

---

⁹ UNESCO, *World heritage*, <http://whc.unesco.org/en/about>.

¹⁰ Tomislav Šola, *Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti*, Zagreb, 2001, 6.

their way of life, the customs, the rituals, the unusual techniques and knowledge of people, the practices related to religion, mythology, cosmology, represented descriptions of what is nowadays called intangible cultural heritage of the various nations throughout the world. Once recorded, all these segments of the cultural heritage were protected from oblivion. Since the XIX century, this process of collecting and description evolved into a discipline, rapidly growing to cover all nations of the globe up to this day. Whatever you call this discipline (ethnography or ethnology or anthropology), it has since been involved in artefacts.¹¹ They are taken from different parts of the world and exhibited in museums based on different concepts, such as the specialized: ethnographic or anthropological museums (for remote and exotic cultures from Western European perspective), but also the complex museums – state or national and/or local museums (which portray people at the same time as peasants, i.e. as nation in the central European and other countries, which established museums in the period of romanticism).¹² This discipline dealt with knowledge, skills, technologies, the ways societies are organized, which was also unraveled through the collected artifacts. So, ethnography or ethnology or anthropology as a discipline dealt with everything that today's current concept of intangible cultural heritage should protect. So, regardless of whether the anthropologists dealt with exotic and distant cultures or with their own surroundings, with the distant past or with the present, the essence of every ethnography as product of the work of the anthropologists, was the description and understanding of the various individual aspects of life of the researched, especially those who differed from the researched in Europe, but belonged to the middle class. Because of this, the exotic objects, as well as the exotic customs (the bigger the difference with the Western customs the better), were at the center of interest of the developed West, which in a sense did not change much to this day.¹³ Perhaps, for these reasons, the current UNESCO concept of culture and protection of cultural heritage insists on highlighting the diversity, and not of the possible similarities and connections between cultures, which are considered as fully separated entities. Meanwhile, anthropologists have abandoned the concept of exotic as a subject of research. The discourse was completely changed, so instead of the different forms of exoticism, the everyday situations, which might seem ordinary, became focus of interest of the anthropology, although the study of the relationship of "We" and "Others" is not abandoned.

---

¹¹ Лилјана Гавриловић, „Потрага за особеношћу: изазови и дилеме унутар концепта очувања и репрезентовања нематеријалног културног наслеђа“ во: *Нематеријално културно наслеђе Србије*, бр. 1, Центар за заштиту нематеријалног културног наслеђа, Београд, 2011, 51.

¹² *Idem*, 51.

¹³ *Idem*, 51.

The idea of valuing cultural heritage and the past is highly humane in its essence. In this context, it can be noted that UNESCO has set itself a goal that does not really work in favor of the Western, i.e. the liberal democracy. However, certain goals and ideas corresponded to the period when this global organization has been established. Over time the practice shows that the 21st century is a period when new approaches should be introduced, which will give a new mark to the time we live in and will overcome the perceptions and prejudices that characterized the 20th century. To abandon the so-called *tangible-intangible* and *movable-immovable* dichotomies that merely emphasize the superiority and colonization of the West towards the East might be one of these new ideas.

Bibliography

1. Hylland Eriksen, Tomas, "Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concept of culture", во: Jane K. Cowan, Marie-Bénédicte Dembour, and Richard A. Wilson, (eds.), *Culture and rights - anthropological perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, 127-148.
2. Graham, Brian, "Heritage as knowledge: capital or cultural?", *Urban studies*, Vol. 39, Nos 5-6, 2002, 1003-1017.
3. Трпески, Даворин, *Кој го поседува минатото? Културната политика и заштитата на културното наследство во постсоцијалистичка Македонија*, УКИМ, ПМФ - Институт за етнологија и антропологија, Скопје, 2013.
4. Wright, Susan, "The politicization of culture", *Anthropology Today*, Vol. 14, No. 1, Feb., 1998, 7-15.
5. Report of the World Commission on Culture and Development, *Our creative diversity*, UNESCO, Paris, 1996. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>.
6. UNESCO, *World heritage*, <http://whc.unesco.org/en/about>.
7. Šola, Tomislav, *Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti*, Zagreb, 2001.
8. Гавриловић, Лилјана, „Потрага за особеношћу: изазови и дилеме унутар концепта очувања и репрезентовања нематеријалног културног наслеђа“ во: *Нематеријално културно наслеђе Србије*, бр. 1, Центар за заштиту нематеријалног културног наслеђа, Београд, 2011, 50-57.

М-р Сунчица ВЕСЕЛИНОВСКА
НУ Кинотека на Македонија, Скопје

ОПРЕМА СПОРЕД ПЛАНОВИТЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ОД КУЛТУРАТА ЗА ДЕЈСТВО ВО ВОНРЕДНИ СОСТОЈБИ

Апстракт: Овој труд се обидува да ги актуелизира, осветли и изнесе бројните прашања и проблеми кои се однесуваат на системот за заштита и спасување во културните институции, имајќи ја предвид состојбата на опремата за заштита и спасување на вработените, материјалните и културните добра во вонредни состојби. Во таа смисла, прво се дава осврт на основни прашања во врска со опасностите кои му се закануваат на човештвото, преку анализа на потребната опрема според плановите за заштита и спасување, укажување на недостатоците во системот. Дадени се и предлози за подобрување и унапредување на превенцијата на одредени катастрофи.

Клучни зборови: институции од културата, вонредни состојби, опрема, превенција, едукација, заштита.

Живееме во време кое се карактеризира со голема динамика, брз технолошки развој и примена на високи научни достигнуања во повеќе области, кои влијаат позитивно на квалитетот и на животниот стандард на луѓето во светот. Сепак, современите услови на живеење и работа, како и се поактуелните климатски промени се причина за секојдневните закани од природни непогоди и други несреќи. Од друга страна пак, современата цивилизација се соочува и со разни видови и форми на големи предизвици, тероризам, воени конфликти, опасности од употреба на оружје за масовно уништување, епидемии, деградации на животната средина, хаварии и друго.

Природните непогоди и други несреќи се стари колку и човештвото. Историјата изобилува со голем број несреќи и катастрофи, кои за жал имаат предизвикано несогледливи последици и големи страдања на човечката цивилизација, но, никогаш како денес човештвото не е соочено со голем број на опасности кои ја нарушуваат рамнотежата во природата, го загрозуваат животот и здравјето на луѓето, животната средина, материјалните и културни богатства на државите. Статистичките податоци на светско ниво покажуваат дека бројот на масовни несреќи денес е многу поголем отколку во минатото, а населението и материјалните добра се загрозени повеќе од мирновременските катастрофи отколку од воените разурнувања. Независно од видот на опасностите кои се закануваат и негативните ефекти што ги предизвикуваат, катастрофите имаат една основна карактеристика - не познаваат граници и имаат глобално влијание.

Различни форми на опасности кои и се закануваат на човечката цивилизација, привлекуваат внимание, предизвикуваат несигурност и загриженост на многу луѓе, институции и други општествени структури. Според тоа, светот се мобилизира односно вложува напор и презема заеднички мерки за намалување на последиците од ваквите појави, кои стануваат се позачестени и поагресивни и епилог со големи човечки жртви и материјални загуби на сите континенти. Тоа подразбира дека секоја држава треба да има ефикасен систем на заштитата и спасувањето на граѓаните и материјалните добра во државата. Во Република Македонија заштита и спасување на луѓето, материјалните добра и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во мир, кризна, вонредна и воена состојба, се регулирани со закони: Законот за одбрана, Законот за заштита и спасување, Законот за пожарникарство, Закон за заштита на културното богатство, како и други подзаконски акти во делот на заштитата и управувањето со кризи, како и стратешки документи: Национална стратегија за заштита и спасување, Методологија за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето и Процена на загрозеност на Република Македонија од природни и други несреќи. Согласно споментите националните законски одредби и стратешки документи, обврска за планирање и подготвување на активности за спроведување на заштита и спасување имаат повеќе субјекти почнувајќи од органите на државната управа, органите на општините, јавните претпријатија, установите и службите, трговските друштва и секој граѓанин на државата.

Имајќи го предвид значењето на културното наследство за идентитетот, историјата и културата на еден народ, вработените во установите од областа на културата во рамките на својот деловен процес, должни се да организираат заштитата и спасувањето на вработените, материјалните и културните добра, преку преземање на превентивни мерки и активности за

спречување и отстранување на последиците од природните непогоди, воените дејствија и други несреќи.

Како предуслов за спречување на настанувањето или ублажување на последиците од природните непогоди и други несреќи, а во зависност од бројот на вработените, видот на дејноста, локацијата и другите услови, институциите од културата имаат законска обврска да донесат и изработат: проценка на загроеност и план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи. Планот за заштита и спасување согласно Законот за заштита и спасување се изработува врз основа на процена на загроеноста на објектот и субјектите во него од природни непогоди и други несреќи, на реалните потреби и можности за спроведување на ефикасна заштита, преку искористување на расположивиот потенцијал и ресурси, како и преку соработка со останатите субјекти на системот за заштита и спасување.

Планот за заштита и спасување треба да содржи:

- ▶ Активности и мерки за заштита и спасување:
  - превентивни активности и мерки
  - оперативни активности и мерки
- ▶ Фази за заштита и спасување:
  - Превенција
  - Подготвеност
  - Реализација

Секоја културна установа во согласност со својата дејност и во согласност со своите потреби ги разработува следните мерки за заштита и спасување:

- урбанистичко-технички мерки: засолнување; заштита и спасување од поплави; заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материји; заштита и спасување од урнатини;
- хуманитарни мерки: евакуација; радиолошко, хемиска и биолошка заштита; прва (медицинска) помош.

За спроведување на мерките за заштита и спасување според плановите, институциите во рамките на нивните институционални механизми, формираат универзална единица за заштита и спасување која се опремува, обучува и оспособува за давање на: прва медицинска помош, гаснење на помали и почетни пожари, спасување на загроени и затрупани лица во плитки урнатини, рхб заштита, заштита од поплави, учество во засолнување и евакуација на вработените, посетителите и културните добра. За реализирање на мерките за заштита и спасување, сообразно Планот за заштита и спасување, секој субјект задолжително треба да обезбедат соодветна опрема за лична и колективна заштита и материјално-технички средства.

Опрема според планот за засолнување на населението, материјалните и културните добра

Овој план ги опфаќа сите расположливи капацитети на објектите за основно засолнување, начинот на нивна употреба, оспособување и одржување на други помошни објекти погодни за засолнување на вработените, посетителите, материјалните и културните добра. Засолниште потребно е да има секоја градежно-техничка целина спред просторно-урбанистичките планови, но, во случај на непостоење на изградени засолништа во постарите објекти, согласно планските документи неопходно е да се направи адаптација на подрумски и други простории, прилагодување на природни објекти или изградба на рововски заштитни објекти за привремено засолнување и пружање на основна заштита. Во однос на капацитетот и заштитните карактеристики, засолништата можат да бидат опремени со инсталации за прочистување, односно филтрирање на воздухот. По можност во поголемите засолништата може да се вгради опрема за престој, водовод, канализација и електрика, што одговараат на стандардите во однос на капацитетот на засолништето.

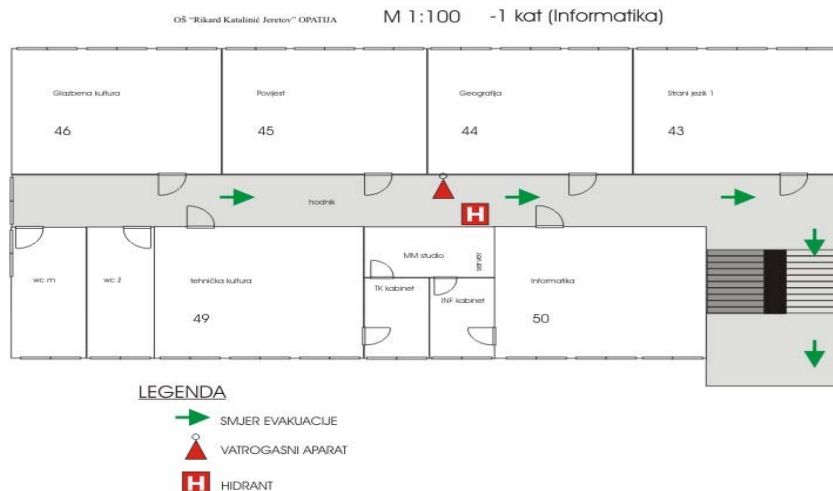
Според планските документи, во зависност на видот на материјалните и културните добра кои се засолнуваат, а што се од значење за Република Македонија потребни се и соодветни материјално-техничките средства кои ќе бидат вклучени во спроведување на мерката засолнување.

Опрема според планот за евакуација:

Евакуацијата подразбира организирано, контролирано и привремено преместување на вработените, посетителите и културните добра, од потенцијално загроеното или веќе загроеното подрачје, на безбедно подрачје според Планот за заштита и спасување, на кое не постои опасност и има услови за живот. Евакуацијата се извршува во случај кога со други мерки не е можно да се спречат ризиците и опасностите или последиците од природните непогоди и други несреќи. Во зависност од времето и начинот на спроведување, евакуацијата може да се организира како: навремена - пред отпочнување на дејствата од опасноста и дополнителна по појавата или за време на траење на дејствата од опасноста, а во зависност од обемот евакуацијата може да биде целосна и делумна. Според овој план неопходно е да се дефинираат правците во евакуационите просторни целини означени на соодветно видно место на подовите, светлечките насоки на ѕидовите кон излезот и премините кои секогаш треба да бидат слободни. Понатаму потребна е локација на прифатниот пункт, предходно предвидени објекти за евакуација, материјално-техничките опрема за транспорт на културното наследство (сандаци, метални кутии и сл.) и моторните возила со кои ќе се изврши евакуацијата во зависност од бројот на загроените лица и обемот на материјалните и културните добра кои се евакуираат.

Дел од знаците за евакуација

План за евакуација

Опрема според планот за радиолошка, хемиска и биолошка заштита

Радиолошката, хемиска и биолошка заштита се организира со цел да се спречат, намалат или отстранат катастрофалните последици во случај на радиолошка, хемиска и биолошка контаминација на луѓето и животната средина. Радиоактивно дејство предизвикува комбинирани повреди кај луѓето

од почетно ударно, топлотно и радиоактивно дество на гама зраци и неутрони и дополнителното радиоактивно дејство на дождови, внесување на прехранбени производи во организмот и оштетување на системот за варење и системот за дишење. Разновидни хемиски соединенија и биолошки агенси – предизвикувачи на заразни болести и нивните отровни производи – токсини, имаат негативно дејство по здравјето на луѓето.

Дел од опрема за РХБ заштита

Оттаму, согласно планот, за спроведувањето на мерката за лична и колективна радиолошка, хемиска и биолошка заштита, потребни се средства за мерење на контаминацијата (радиолошки и хемиски детектори, полначи и читачи на дозиметри), опрема и средства за деконтаминација (личен прибор за деконтаминација, апарат за групна деконтаминација, сапуни, детергенти и сл. за заштита на вработените, посетителите, материјалните и културните добра.) Понатаму за РХБ заштита потребни се и формациски-наменски средства: заштитна маска, заштитна наметка, гумени престилки, гумени чизми, идр. Во недостаток на наменските средства за заштита можат да послужат и прирачните средства оние кои се наоѓаат при рака: разни наметки, капути, капи, кожни и гумени чизми, кожни нараквици и сл.

Опрема според планот за заштита и спасување од урнатини

Со овој план неопходно е да се опфатат превентивните активности во постапката при донесувањето на просторните и урбанистички планови, градежно-техничките и други мерки, со кои би се намалило штетното влијание

на природните и други несреќи: земјотрес, силни ветрови, одрон, лизгање на земјиштето, воздушни и артилериски удари и слично.

Современите војни, природните непогоди и други несреќи резултираат со голем број разурнати објекти, повредени и загинати луѓе и животни и голема материјална штета. Со оглед на тоа што природните опасности како земјотресот не може да се спречи, ниту точно да се предвиди и определи времето, местото и интензитетот на неговата појава, нужно е преземање на превентивни мерки за заштита и спасување. За земјотресот потребна е подготвеност пред, за време и по земјотресот. Најзначајна и неопходна превентивна мерка за заштита и спасување пред појава на земјотресот е едукација на вработените за начинот, постапките, придржување и целосно почитување на прописите за однесување при појава на земјотрес. Согласно планот за заштита и спасување од урнатини институциите од културата потребно е да имаат соодветна опрема и материјално-технички средства за расчистување и спасување на затрупаните лица и културни добра под плитки урнатини. За идентификација на преживеани под урнатини потребна е набавка на детектор кој трага по знаци на живот, помошна опрема и алати за расчистување, извлекување на затрупаните под урнатини и опрема за заштита од дополнителни одрони. За спроведување на овие мерки и активности потребни се: заштитни шлемови, разни светилки, моторни пили, моторни дупчалки, чекани, копачи, лопати, јажина во разни димензии, носила за транспорт на повредените, полуотворени и отворени лизгалки за симнување на повредените и културните добра, апарати за врска / комуникација, и др.)

Дел од опрема за заштита од урнатини

Опрема според планот за заштита и спасување од поплави

Со овој план се опфаќаат мерките за заштита и спасување на луѓето и културните добра кои се загрозени од поплави предизвикани од високи водостои на реки или езера, рушење на брани, лизгање на земјата, топење на снегот, хаварији поради силни, поројни или долготрајни дождови, замрзнати водотеци и сл.

Низ историјата и денес на секој континент и во секоја држава се случиле голем број поплави кои довеле до големи загуби во луѓе, материјални и културни добра и еколошка катастрофа. Поплавите како природен феномен неможат да се спречат, но со превземање на превентивни мерки пред настанување на поплавата и оперативните мерки и активности кои пак се преземаат непосредно пред опасноста и за време на опасноста, може да се редуцира штетното влијание на водата. Најчесто како превентивни мерки се преземаат најразлични одбранбени механизми како препреки, насипи, брани, резервоари и сл. Во случај на поплавата од помал обем, се настапува кон извлекување најнапред на луѓето од поплавената на безбедна локација, додека пак за се она што се смета дека е приоритетно во тој момент од материјални и културни добра од приземјето и сутеренските простории се евакуира во погорните катови. Како материјали за превентивна заштита од поплави денес

најчесто се употребуваат: заштитни препреки од дрва, штици, песок, камен, итн. Потребната опрема за расчистување на поплавените објекти опфаќа: лопати, казми, мотики, секири, пили, појаси за спасување, пумпи и црева за испумпување на водата и сл. За спроведување на овие активности потребна е и лична заштитна опрема: заштитни одеа и кабаници, заштитни чизми и др.

Дел од опрема за заштита од поплави

Опрема според планот за заштита и спасување од пожари

Планот за заштита и спасување од пожари подразбира преземање на превентивни мерки за откривање на опасностите за избивање на пожари и нивно попречување, подготовки и спроведување мерки за гасење на почетни пожари и санација на последиците. Според законските регулативи новоизградените објекти треба да ги исполнуваат условите за противпожарна заштита и експлозии. Во старите објекти кои се градени според стариот пропис, противпожарна заштита не постои, но во нив може да се интервенира

доколку објектот се реконструира или пренаменува. Човекот од незнаење, негрижа и невнимание е еден од најважните причини за настанување на пожари, затоа е потребно редовно запознавање на вработените со опасностите од пожарот и неговите последици. Понатаму, пожарите можат да

настанат поради неисправни електрични апарати, инсталации, непрописно користење и одржување на електрични уреди непрописно складирање на материи; хемиски реакции, природни појави - сончевата топлина, атмосферско електрично празнење и сл. Видот и количината на уредите и опремата

за гасење пожар треба да одговараат на степенот на опасностите од пожар, пресметано според пожарното оптоварување на објектите, утврдени во Проценката на загроеноста од природни непогоди и други несреќи и Планот за заштита и спасување. Установите се должни да обезбедат соодветни системи, уреди и инсталации за автоматско и рачно откривање и алармирање пожар, уреди и инсталации за детекции, средства за гасење пожари, противпожарни апарати, подземна и ѕидна хидрантска мрежа и друга противпожарна опрема. Во рамките на заштитата и спасувањето потребни се: Еко-кебе за гасење на луѓе, ПП метли, скали на развлекување, моторни пили за дрво, душеци и др. Понатаму, покрај стандардната ПП опрема и средства за гасење на пожари установите во оваа област потребно е да обезбедат: стационарани или мобилни ПП-скали, систем од нужни-панични светла, систем за заштита од атмосферски празнења-громобранска инсталација; природни и приемни патишта за вентилирање на просториите и пристапност и помошни излези и патишта за евакуација и сл.

Дел од опрема за дејство против пожар

Опрема според планот за прва медицинска помош

Првата медицинска помош опфаќа укажување на медицинска помош со стандардни и прирачни средства на местото на повредата, медицинска тријажа на повредените како и нивно брзо и сигурно транспортирање до најблиската здравствена установа. Должноста на луѓето за давање на прва

помош е регулирана со повеќе закони, како задолжително давање на прва помош на повредено лице.

Мерката за прва помош е карактеристична за сите видови несреќи и е дополнителна мерка на сите мерки за заштита и спасување, бидејќи повредени лица може да има: за време на евакуација, засолнување, спасување од урнатини, поплави, пожари, РХБ-заштита, итн. Средства се: стерилни

гази, вати, завои во различни димензии, триаголни марами, фластери, ханзапласт, безопасни игли, ножици, санитарски носила за повредените до собирните пунктови и пунктовите за медицинска тријажа и друго. Во недостиг на стандардните средства за прва помош на повредените може да се употребат и прирачните средства - материјали и предмети кои се при рака во непосредна близина а можеме да се употребат: облека, ќебина, шамивчина, крпи, гранки, летви итн. Вработените за оваа заштитна мерка потребно е да имаат посетено обука за давање на прва помош.

Имајќи го предвид предходно изнесеното може да се види каква се опрема и материјално-технички средства за заштита и спасување се потребни на институциите од областа на културата според плановите за заштита и спасување при природни непогоди и воени конфликти. Меѓутоа, опремата со која располагаат институциите не се поклопува со плановите, напротив, ни од далеку не го задоволува основното минимално ниво за заштита и спасување, а ниту пак се покажал интерес во изминатиот период за вложувањето во оваа област. Практично, состојбата на опремата со во институциите од културата е загрижувачка ако се појде од несоодветната противпожарната опрема, недоволен број на противпожарни апарати, нивниот неконтролиран квалитет и редовно сервисирање, непостоечки, уништени и нефункционални хидранти, а да не се говори за останатата опрема која не постои или пак, иако постои таа е застарена, оштетена и неупотреблива, а е неопходна според останатите планови за заштита и спасување.

Уништен и нефункционален хидрант

Понатаму институциите каде има масовно собирање или престој на граѓани, се без конкретни планови, опрема и едукација односно тренинг - вежби за спасување на загрозените, употреба и ракување со постоечката опрема за заштита и спасување во услови на земјотрес, поплава, пожар или друг вид на опасност. Поради тоа, системот за заштита и спасување во овие институции не е во можност да одговори на основните потреби, а уште повеќе да го следи трендот на развој и осовременување на опремата за заштита и спасување на вработените, материјалните и културни добра. И покрај законски регулативи за изработка на проценки и планови, преземање на неопходни подготвителни мерки за заштита и спасување од природни непогоди и вооружен судир, практично институциите немаат капацитет да одговорат на предизвиците што покажува дека важечките закони не се почитуваат. За конкретните закони и нивна имплементација Јован Ристов од Националниот конзерваторски центар вели: „Имаме премногу регулатива, а малку правна свест и правна култура за тоа да го применуваме. Тука пред се мислам на нас самите, јавните установи во кои е депонирано богатството.“

Инкомпатибилноста помеѓу законските обврските кои ги имаат субјектите и нивна практична примена во спроведување на превентивните мерки и активностите негативно ќе се рефлектира во справување со природните непогоди и други несреќи и последиците предизвикани од истите. Во изминатите неколку години, сведоци сме на неколку природни непогоди и други несреќи кои предизвикаа огромни материјални штети, а за жал дури и човечки жртви. Овие непогоди покажаа дека во постоечкиот систем за заштита и спасување има институционално-организациски, материјално-технички, стручно квалификациски и едукациски пропусти во превентивните планови и мерки, па оттаму и мерките на заштита и спасување беа несоодветно и недоволно квалитетно спроведени. Овие фактори јасно укажуваат дека

целокупниот превентивен систем за заштита на граѓаните од природни и друг вид на елементарни непогоди е целосно некордониран.

Заклучок

Зачестеноста на природните катастрофи и други непогоди во светот бараат сериозен пристап во имплементација на превентивните мерки според Плановите за заштита и спасување. Со цел подигање на подготвеноста за вонредни состојби, неопходно е изготвените планови од претходна проценка а врз основа на законските прописи, да се усогласени со обемот на кадровските, материјално-техничките средства, опрема и финансиските средства за примена на интервентните мерки во вонредни состојби. Недозволива е пасивноста во спроведување на законските обврски, формализацијата во подготовките и шаблон на однесувањето на силите во вршење на своите должности, а уште помалку ретроактивно префрлување на одговорностите за надлежноста, за опремата и силите за дејствување по кризните состојби. Според тоа, се налага потреба да се направи ревизија на законската регулатива, единствена стратегија на подготвителен и оперативен план, задолжителна опрема и материјално-технички средства, тренинг-вежби на силите за заштита и спасување и континуирана практична проверка на обученоста и оспособеност на субјектите за превентивно и оперативно дејствување при природни непогоди и други несреќи. За ефикасен систем за заштита и спасување и опрема според планот за заштита и спасување потребен е стабилен систем на финансирање кој ќе овозможи имплементација на законските одредби, реализирање на плановите, соодветна опрема и материјално-технички средства во интерес на подигање на квалитетот и организираниот пристап во заштитата и спасувањето од природни непогоди и други несреќи.

Користена литература

1. Ристов, Ј., Инструменти за заштита на културното наследство, Прин Поинт, Скопје, 2008.
2. Ресурси и мерки за заштита и спасување : (практични примери, разработка и постапки) / Менде Солунчевски, Методија Дојчиновски, Маја Тимовска. - Скопје : Ка ел ес принт, 2018.
3. Штит, 95, Министерство за одбрана, Скопје, 2017.

Легислатива

1. Законот за заштита и спасување (Сл. весник на РМ бр. 93/2012).
2. Законот за пожарникарство (Сл. весник на РМ бр.67/2004).
3. Законот за одбрана (Сл. весник на РМ бр.185/2011).

4. Закон за заштита на културното наследство (Сл. весник на РМ бр. 20/04).
5. Уредба за посебните мерки на заштита на културното наследство во воена и вонредна состојба (Сл. весник на РМ бр. 56/08).

Suncica VESELINOVSKA
Cinematheque of Macedonia, Skopje

EQUIPMENT ACCORDING TO THE CULTURAL INSTITUTIONS' PLANS FOR ACTION IN EMERGENCIES

Abstract: This paper attempts to present, highlight and update numerous issues and problems related to the system for protection and rescue of the cultural institutions' employees, material and cultural goods, emphasizing the condition of the equipment for protection and rescue. In this sense the paper gives an overview of the basic issues related to the dangers that threaten humanity through analysis of the necessary equipment according to the plans for protection and rescue and pointing out the shortcomings in the system. Recommendations for improvement and promotion of the prevention of disasters are presented.

Key words: cultural institutions, emergencies, equipment, prevention, education, protection.

We live in dynamics times, characterized with rapid technological development and application of important scientific achievements in number of areas that positively affect the quality and standard of life. However, the contemporary living and working conditions, as well as the climate change cause everyday threats from natural disasters and other accidents. In the same time, contemporary civilization faces various types and forms of major challenges, terrorism, military conflicts, use of weapons of mass destruction, epidemics, environmental degradation, crashes, etc.

Natural disasters and other accidents are an integral part of life. History abounds with accidents and disasters, which unfortunately have caused unpredictable consequences and great suffering to human civilization. However,

mankind is now confronted with number of dangers that disturb the balance in nature, endangering the life and health of people, the environment, the material and cultural heritage. Worldwide statistics show that the number of mass casualties today is much greater than in the past, and the population and the material goods are endangered more in peacetime than during wars. Regardless of the type of threat and its effects, disasters have one basic feature - they do not know boundaries and have global impact.

Different forms of hazards that threaten human civilization attract attention and cause high degree of uncertainty and concern for many people, institutions and other social structures. Accordingly, the world mobilizes, or invests resources and undertakes common measures to reduce the consequences of such phenomena, which become more frequent and more aggressive and result with major human casualties and material losses on all continents. This implies that every state should have an effective system of protection and rescue of citizens and material goods in the country. In the Republic of Macedonia, the protection and rescue of people, material goods and cultural heritage from natural disasters and other accidents in peace, crisis, emergency and in state of war are regulated with the following laws: Law on defense, Law on protection and rescue, Law on fire-fighting, Law on protection of cultural heritage, as well as other bylaws and strategical documents in the area of protection and crisis management: National strategy on protection and rescue, Methodology for the content and manner of hazard assessment and planning of protection and rescue and Assessment of the threat of the Republic of Macedonia from natural and other disasters. According to these national regulatory and strategic documents, more entities have the obligation to plan and prepare activities for implementation of protection and rescue, the state administration bodies, municipal bodies, public enterprises, institutions and services, trade companies and every citizen of the state.

Having in mind the importance of the cultural heritage for the identity, history and culture of a nation, the employees in the cultural institutions within their business process are obliged to organize the protection and rescue of the employees, the material and cultural goods, by undertaking measures and activities for preventing and mitigation of the consequences of natural disasters, military actions and other accidents.

As a prerequisite for preventing the occurrence or mitigation of the consequences of natural disasters and other accidents, depending on the number of employees, type of activity, location and other conditions, the cultural institutions have legal obligation to adopt and develop assessment of endangerment and plan for protection and rescue from natural disasters and other accidents. The plan for protection and rescue, in accordance with the Law on protection and rescue is prepared on the basis of an assessment of the vulnerability of the facility and its entities from natural disasters and other

accidents, also assessment of the actual needs and capacities for implementing effective protection by utilizing the available potential and resources, as well as through cooperation with other subjects of the protection and rescue system.

The plan for protection and rescue should encompass:

- ▶ Activities and measures for protection and rescue:
  - preventive activities and measures
  - operative activities and measures
- ▶ Phases for protection and rescue:
  - Prevention
  - Preparedness
  - Realization

Each cultural institution, in accordance with its scope of activity and its needs, develops the following measures for protection and rescue:

- urban-technical measures: sheltering; protection and rescue from floods; protection and rescue from fires, explosions and dangerous substances; protection and rescue from wreckage;
- humanitarian measures: evacuation; chemical, biological and radiological protection; first (medical) aid.

In order to implement measures for protection and rescue according to the plans, the institutions within their institutional mechanisms, establish universal protection and rescue unit that is equipped and trained to provide: first medical aid, extinguishing minor and initial fires, rescue of trapped people in shallow ruins, protection against floods, participation in sheltering and evacuation of employees, visitors and cultural goods. In order to implement the measures for protection and rescue, in accordance with the Plan for protection and rescue, each entity should be obliged to provide adequate equipment for personal and collective protection and material and technical means.

Equipment according to the Plan for sheltering the population, material and cultural goods

This plan covers all available capacities of the facilities for basic sheltering, the manner of their use, but also adaptation and maintenance of other auxiliary facilities suitable for sheltering employees, visitors, material and cultural goods. Each construction unit should have a shelter according to the spatial-urban plans, however in case of lack of shelters in the older buildings, according to the plans it is necessary to adapt the basement and other premises, adaptation of natural objects or construction of trench protective structures for temporary sheltering and provision of basic protection. Regarding the capacity and the protective characteristics, the shelters can be equipped with air purification or filtering installations. The larger shelters could have preferably

installed equipment for water supply, sewage and electricity, which corresponds to the standards regarding the capacity of the shelter.

According to the plans, depending on the type of material and cultural goods that are protected, and which are of importance for the Republic of Macedonia, appropriate material and technical resources are needed to implement the sheltering.

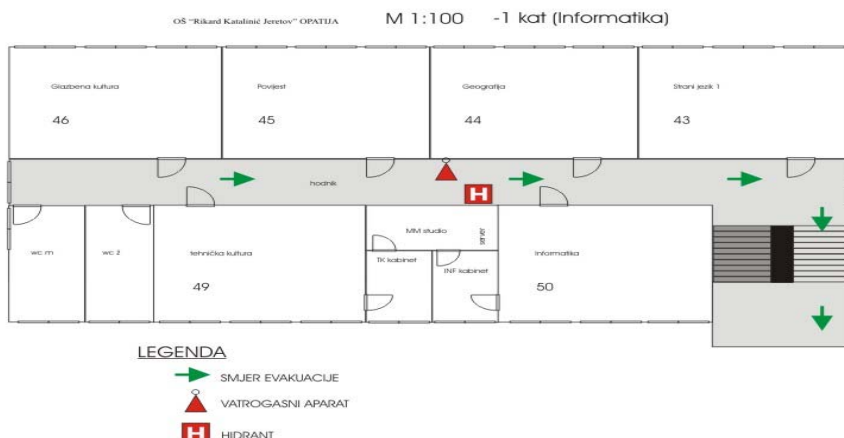
Equipment according to the Plan for evacuation

Evacuation involves organized, controlled and temporary relocation of employees, visitors and cultural goods from the potentially endangered or already endangered area to a safe area under the Plan for protection and rescue. The evacuation is carried out in cases where it is not possible to prevent the risks and dangers or consequences of natural disasters and other accidents by other measures. Depending on the time and manner of implementation, the evacuation can be organized as: timely - before the peril took place, and additional - during or after the peril; and depending on the scope, the evacuation can be complete or partial.

According to this plan, it is necessary to define the routes of evacuation, to mark them appropriately and visibly on the floors, to place the flashing signs on the walls to the exit and to ensure that the passages should always be free. Furthermore, it is necessary to locate the reception point, the previously designated evacuation facilities, the material and technical equipment for the transport of cultural heritage (boxes, metal boxes, etc.) and motor vehicles which will be used for evacuation, depending on the number of endangered persons and the volume of the material and cultural goods that are being evacuated.

Signs for evacuation

Plan for evacuation

Equipment according to the Plan for chemical, biological and radiological protection

Chemical, biological and radiological (CBR) protection is organized in order to prevent, reduce or eliminate the catastrophic consequences in the case of chemical, biological and radiological contamination of humans and the environment. The radioactive action causes combined injuries and harm to people - initial shock, heat and radioactive effect of the gamma rays and neutrons, and additional radioactive effect of rains, usage of contaminated food products and subsequent damage to the digestive and respiratory system. Various chemical compounds and biological agents - infectious agents and their toxic products - toxins, have negative effect on human health.

Therefore, to implement the measure for personal and collective chemical biological and radiological protection according to the plan, it is necessary to provide means for measuring contamination (radiological and chemical detectors, chargers and readers of dosimeters), equipment and means for decontamination (personal decontamination devices, device for group decontamination, soaps, detergents, etc. for the protection of employees, visitors, material and cultural goods.) are necessary. Further, the following means are also needed for CBR protection: protective mask, protective gown, rubber aprons, rubber boots, etc. In shortage of specialized items, one can use items that are at hand: various gowns, coats, hats, leather and rubber boots, leather bracelets, etc.

Part of the equipment for CBR protection

Equipment according to the Plan for protection and rescue from wreckage

It is necessary that this plan covers the preventive activities in the procedure of adopting spatial and urban plans, construction-technical and other measures that would reduce the harmful impact of natural and other disasters: earthquakes, strong winds, slopes, landslides, aerial and artillery blows and the like.

Modern wars, natural disasters and other accidents result in large number of destroyed buildings, injured and killed people and animals and great material damage.

Given that natural hazards such as earthquakes could not be prevented or accurately predicted, it is necessary to take preventive measures for protection and rescue. Readiness is required before, during, and after the earthquake. The most important and necessary precautionary measure for protection and rescue before the earthquake is to educate the employees about the manner, procedures, adherence and full respect of the regulations for behavior in the event of an earthquake. According to the plan for protection and rescue from wreckage, the cultural institutions need to have adequate equipment and material and technical means for clearing and salvaging the trapped people and cultural goods under shallow ruins. For identification of survivors under the ruins, a detector is required to search for signs of life, auxiliary equipment and tools for clearing, extraction of the buried under the ruins and equipment for protection from additional landings. To implement these measures and activities, the following items are needed: protective helmets, various lamps, chainsaws, motor drills, hammers, diggers, spades, lorries in various sizes, waders for transporting wounded, semi-open and open skates for downloading the injured and cultural goods, liaison / communication equipment, etc.

Part of the equipment for protection from wreckage

Equipment according to the Plan for protection and rescue from floods

This plan covers measures for protection and rescue of people and cultural goods threatened by floods caused by high water levels of rivers or lakes, demolition of dams, landslides, snow melting, crashes due to strong, torrential or long rains, frozen watercourses etc.

The history witnesses massive losses in people, material and cultural goods due to floods on every continent and in every country. Floods as natural phenomenon could not be prevented, but appropriate precautionary measures before occurrence of the flood and operational measures and activities that are

undertaken immediately before and during the danger, can reduce the harmful influence of the water. Various defense mechanisms as obstacles, embankments, dams, reservoirs, etc. are undertaken as preventive measures. In case of a smaller flood, the first step is to evacuate the people from the flooded to a safe location, while the material and cultural goods are dislocated from the ground floor and the basement to the upper floors, according to their perceived priority. The most common materials for floods protection today are protective barriers of wood, planks, sand, stone, etc. The necessary equipment for cleaning the flooded objects includes: blades, plates, hoes, axes, saws, rescue belts, pumps and hoses for pumping water etc. For the implementation of these activities, personal protective equipment is also needed: protective suits and raincoats, protective boots, etc.

Part of the equipment for protection from floods

Equipment according to the Plan for protection and rescue from fires

The plan for protection and rescue from fires implies undertaking preventive measures for identification of risk factors for fire outbreak and their

removal, preparation and implementation of measures for extinguishing initial fires and remediation of the consequences. According to the regulations, the newly built facilities should fulfill the requirements for protection from fire and explosions. In the old buildings, built according to the old regulation, there is no fire protection, but it can be implemented if the building is reconstructed or re-used. The people's ignorance, negligence and carelessness are the most important factors for outbreak of fires, therefore it is necessary to regularly inform the employees about the risks of fire and its consequences. Fires may occur due to defective electrical appliances, installations, improper use and maintenance of electrical devices, improper storage of materials; chemical reactions, natural phenomena - solar heat, atmospheric electrical discharge, etc. The type and quantity of fire extinguishers and other equipment should correspond to the degree of fire hazard, calculated according to the fire load on the facilities specified in the Assessment of the threat of natural hazards and other accidents and the Plan for protection and rescue. The institutions are obliged to provide appropriate systems, devices and installations for automatic and manual detection and alerting of fire, devices and installations for detection, fire extinguishers, underground and wall hydrant networks and other fire-fighting equipment. The following items for protection and rescue are needed: eco blanket for extinguishing people, fire-fighting brooms, stretching ladder, motor saws for wood, mats, etc. Despite the standard equipment and items for fire-fighting, the institutions need to provide: stationary or mobile safety staircase, system of panic lights, system for protection from atmospheric discharges-lightning installation; approach and admission routes for ventilation of the premises and accessibility and auxiliary exits and routes for evacuation, etc.

Part of the equipment for protection of fires

Equipment according to the Plan for first aid

First aid refers to medical attention that is usually administered immediately after the injury occurs and at the location where it occurred. It is performed with standard and manual means, it involves medical triage of the injured and their prompt and safe transportation to the nearest health facility. The obligation for giving first aid assistance is regulated by a number of laws.

The first aid is an additional measure in the system for protection and rescue in all other types of accidents, since injured persons might be present during evacuation, sheltering, rescue from wreckage, floods, fires, CBR protection, etc. The following items are necessary: sterile gauze, wadding, bandages in different sizes, triangular scarves, patches, needles, scissors, first aid stretchers for transportation of the injured to the medical triage points, etc. In the absence of standard means for first aid, one can use materials and objects that are at hand in the immediate vicinity: clothes, blankets, handkerchiefs, towels, branches, slats, etc. The employees should be trained in first aid.

Part of the equipment for first aid

Having in mind the above, one can see what equipment, material and technical means for protection and rescue are needed by the cultural institutions according to the plans for protection and rescue in case of natural disasters and military conflicts.

However, the equipment at the disposal of the institutions is not in line with the one provided in the plans, on the contrary, it does not satisfy the basic minimal level of protection and rescue. No interest for investing in this area can be noted so far. The conditions of the existing equipment in the cultural institutions is also worrying - inadequate fire-fighting equipment, insufficient number of fire extinguishers, their uncontrolled quality and regular servicing, non-existent, destroyed and non-functional hydrants, damaged and unusable equipment. Many of the necessary items according to the plans for protection are not available at all.

Damaged and unusable hydrant

The institutions which have high visitors' frequency and which host many people are without specific plans, equipment and education or training for rescuing the endangered, for use and handling of existing equipment for protection and rescue in the event of earthquake, flood, fire or other type of danger. Therefore, the protection and rescue system in these institutions is unable to respond to the basic needs and follow further development and modernization of the equipment for protection and rescue of employees, material and cultural goods. Despite the regulatory provisions for obligatory assessments and plans, as well as for the necessary preparatory measures for protection and rescue in the event of natural disasters and armed conflict, the institutions practically have no capacity to respond to the challenges, which shows that the regulations are not respected. With regards to the legislation and its implementation, Jovan Ristov of the National Conservation Center says: "We have

too many regulations, and a little legal awareness and legal culture to apply it. First of all I refer to ourselves, the public institutions in which the wealth has been deposited. "

The discrepancy between the legal obligations and their application in the implementation of preventive measures and activities will have negative effects in dealing with natural disasters and other accidents and their consequences. In the previous years, we witnessed several natural disasters and other accidents that caused enormous material damage, and unfortunately human casualties. These disasters showed that the existing system for protection and rescue has institutional and organizational, material and technical, expert and educational deficiencies in the preventive plans and measures, and hence the measures for protection and rescue were inadequately and insufficiently implemented.

Conclusion

The frequency of natural and other disasters in the world requires serious approach in the implementation of preventive measures according appropriate plans for protection and rescue. In order to enhance the emergency preparedness, it is necessary that the preliminary assessment align the legal regulations with the human, material, technical and financial capacities for application of the emergency intervention measures. Failure to implement the legal obligations, and accept the responsibilities in the event of disaster, is unacceptable. Therefore, there is a need to revise the legislation, to bring a single strategy of preparatory and operational plan, mandatory equipment and material-technical means, training exercises for the protection and rescue forces and continuous practical verification of the competence of the staff for preventive and operational action in case of natural disasters and other accidents. For an effective protection and rescue system, including appropriate equipment according to the protection and rescue plans, a stable funding system is necessary, that will enable implementation of the legal provisions, realization of the plans, provision of appropriate equipment and material and technical means in the interest of raising the quality and enabling organized approach for protection and rescue from natural disasters and other accidents.

Bibliography

1. Ристов, Ј., Инструменти за заштита на културното наследство, Прин Поинт, Скопје, 2008.
2. Ресурси и мерки за заштита и спасување : (практични примери, разработка и постапки) / Менде Солунчевски, Методија Дојчиновски, Маја Тимовска. - Скопје : Ка ел ес принт, 2018.
3. Штит (Shield), 95, Ministry of defense, Skopje, 2017.

Legislation

1. Law on protection and rescue (Official gazette of RM No. 93/2012).
2. Law on fire-fighting (Official gazette of RM No. 67/2004).
3. Law on defense (Official gazette of RM No. 185/2011).
4. Law on cultural heritage protection (Official gazette of RM No. 20/04).
5. Regulation on special measures for cultural heritage protection in the event of military and other emergencies (Official gazette of RM No. 56/08).

Јован РИСТОВ

НУ Национален конзерваторски центар, Скопје
МНК Син штит, Скопје

**ПРИМЕНАТА НА ПРОПИСИТЕ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНИТЕ И
ПРИРОДНИТЕ ДОБРА ВО КАТАСТРОФИ ПРЕДИЗВИКАНИ ОД ЧОВЕКОТ
И ПРИРОДАТА – ПОЗИЦИЈА НА ЛОКАЛНАТА ВЛАСТ, ПРОТЕКТОРСКА
СВЕСТ И ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИКА¹**

Апстракт: Во овој прилог е предочена позицијата на локалната власт во Република Македонија и нејзината улога во практичното остварување на заштитата на природното и културното наследство при катастрофи предизвикани од човекот и природата, со посебен осврт на кохерентноста на постојните системи за заштита и проблемите во нивното функционирање.

Клучни зборови: локална самоуправа, заштита, спасување, природа, културно наследство.

Темата на денешниов форум се однесува на три одделни **темелни вредности на националниот правен поредок**, поврзани меѓусебно во еден специфичен контекст. Имено, од една страна е **локалната самоуправа**, а од друга страна се **културното наследство** и **заштитата на природата**, земени заедно поради можните опасности и последиците од настанување на **катастрофи предизвикани од човекот и природата**. Со други зборови, предмет на внимание во оваа пригода е позицијата на **локалната власт** во **системот на хуманитарна заштита**, односно **цивилна заштита**, кај нас официјално наречен – **систем за заштита и спасување**, кој во поглед на **културното и природното наследство** ги уважува правилата од предметните два система – **системот за заштита на културното наследство** и **системот за заштита на природата**. Секој од овие системи има своја **нормативна и институционална рамка**, како и **начела, инструменти и мерки на заштита**, што

---

¹ Текст презентираан на форумот „Локалната самоуправа и заштитата на културните и природните добра во катастрофи предизвикани од човекот и природата“, одржан во Велес на 18 мај 2015 година, во организација на МНК Син штит.

се ефектуираат и се остваруваат на начин и во постапки пропишани со позитивните прописи. Во таа смисла, позицијата на кој било *субјект на заштитата*, па и на **локалната власт**, во секој од наведените три системи за заштита, не може или барем не би требало да се гледа изолирано и надвор од тоа што е утврдено во секој од нив, особено кога се оценува квалитетот на постојните правни норми и нивната примена или кога се иницираат промени во одредена насока, без да се води сметка за кохерентноста на односите системи и нивната меѓусебна поврзаност.

Во случајов, позицијата на *локалната самоуправа* во секој од предметните *системи за заштита* е таква што бара поширока елаборација и значително повеќе време од тоа што е на располагање во една ваква пригода, каква што е денешнава. Поради тоа, во оваа пригода, предметната проблематика е приопштена првенствено низ призмата на неколку релевантни индикатори, кои ја предочуваат постојната состојба и можните насоки за нејзино подобрување.

Имено, кога е во прашање **локалната самоуправа** како **четврта власт** во државата, треба да се има во вид дека се работи за позната и релативно постојана *правна категорија*, која во македонското општество е квантифицирана преку актуелните **80 општини** со статус на **единици на локалната самоуправа (ЕЛС)** и **Градот Скопје** како посебна ЕЛС. Сите тие, како такви, функционираат без исклучок не само во нормални, мирновременски услови туку и во случаи на **вооружен судир, природни непогоди и други несреќи предизвикани од човекот и природата**. Следствено, сите тие имаат позиција на *активни субјекти* во **единствениот систем за заштита и спасување**. Нивните надлежности во тој систем, наспроти надлежностите на **централните власти** (*законодавна, извршна, судска*), се утврдени и разграничени со *Уставот*, предметните *закони* и *подзаконски акти* (вкупно 52 прописи). Во организациона, формациска смисла, секоја ЕЛС формира т.н. **просторни сили за заштита и спасување**, составени од **штабови и единици за заштита и спасување** (специјализирани или универзални, од соодветен ранг – одделенија, водови, чети, според пропишаните стандарди). Притоа, целиот систем функционира во согласност со *Националната стратегија за заштита и спасување* и другите *плански инструменти на државно и локално ниво*. Така, на локално ниво, секоја ЕЛС донесува: (а) *Годишна акциона програма за заштита и спасување*; (б) *Проценка на загрозеноста од природни непогоди и други несреќи* и (в) *План за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи*. Предмет на опфат на овие плански инструменти и на другите подготвителни активности, но и на оперативните активности во текот и по катастрофата, меѓу другото се и **културните и природните добра**. Меѓутоа, во тој систем не се навлегува во другите аспекти на **хуманитарната заштита**, предметни за другите два система. Оттука, од гледна точка на *локалната власт*, од исклучителна важност

е **идентификацијата на заштитените добра** на нејзиното подрачје, за кои таа мора да води сметка по основ на **заштита и спасување**.

Од друга страна, во **системот за заштита на природата**, позицијата на **локалната самоуправа** е прилично маргинализирана и флексибилно поставена. Всушност, во поглед на **заштитата на природното наследство**, начелно, **локалната власт** има само **право на иницијативи и предлагање**, а по исклучок и **право на управување со заштитените подрачја и/или заштитени и загрозувани видови**, доколку тоа право им е дадено со **закон**. Денес, на територијата на **Републиката** постојат 77 **заштитени природни добра**, од тоа 69 **заштитени подрачја**, што зафаќаат 7,15% од националната територија. Голем дел од **заштитените подрачја** се уште не се **ревалоризирани** ниту биле предмет на **репрогласување**, така што не е јасно кој е носител на **правото на управување**. Кај тие што се **репрогласени**, само за дел од нив **правото на управување** им е доверено на односните **општини** (Вевчани, Ресен, Дојран, Кратово и др.). Според **Националната стратегија за биолошка разновидност** се предвидува заштита на 116 **природни добра**, од тоа 107 како **заштитени подрачја**, што би зафаќале 18% од националната територија, а во **Просторниот план на Република Македонија** се предвидени вкупно 265 **локалитети** што би требало да бидат заштитени до 2020 година. Притоа, во постојната состојба и во наведените проекции, голем број општини (околу 32%) се вон опфатот на **системот за заштита на природата** по основ на **управувањето со заштитените подрачја**, со оглед дека на нивното подрачје нема или не се предвидува прогласување на **природни добра** како **природно наследство**. Кон тоа треба да се додаде дека **системот за заштита на природата** не е **нормативно заокружен**, со оглед дека не се донесени над 15 клучни **подзаконски акти**. Згора на тоа, клучен недостаток на постојната **нормативна рамка** е занемареноста на **заштитата ex situ**, особено комплексот прашања за **колекционирањето на примероци од природата**, додека прашањето за **заштита на природното наследство** во случај на **вооружен судир и природни или други несреќи** не е воопшто засегнато со актуелниот **матичен закон**, ниту е дадено правна основа за поблиско уредување на истото со **подзаконски акти**. Накусо, во **системот за заштита на природата** постојат одредени **правни празнини** што се одразуваат и во **системот за заштита и спасување**, а со недоследната примена на **Законот за заштита на природата** и на постојните **специјални закони** од таа област, во значителна мера е изместена позицијата на **локалната самоуправа**.

Системот за заштита на културното наследство, пак, има други карактеристики, делумно исти со тие на **системот за заштита на природата**. Имено, тој е профилиран во согласност со ратификуваните 14 **меѓународни конвенции и протоколи**, денес заснован врз 53 од предвидените 70 **споменички прописи**, што ќе рече – нормативно не е заокружен во обем од скоро 1/4 (24%). Најголем дел од тоа отпаѓа на **матичните спроведбени прописи** (11), кои

сочинуваат скоро 1/3 од нормативната рамка (29%). Дел од тие донесени прописи, пак, се однесуваат на прашања што се предметни и за **системот за заштита и спасување**. Во сегментот на **т.н. хуманитарна заштита**, со матичните прописи се уредени прашањата за: (а) *Националниот инвентар на заштитени добра во случај на вооружен судир*; (б) *Идентификацијата на персоналот за контрола и за заштита на културното наследство во случај на вооружен судир*; (в) *Означувањето со знакот за распознавање предвиден со Хашката конвенција*. Меѓутоа, во практиката, ништо од тоа не е спроведено. Посебната методологија за проценка на штетата на културното наследство не е донесена, а досега не е донесено ниту едно од предвидените 10 стручни упатства за спроведување на подготвителните мерки за заштита во случај на вооружен судир и природни непогоди. Новиот модел на **заштитни евиденции** сè уште не е воспоставен, така што денес ниту централната ниту локалната власт, нема на располагање релевантни податоци за бројот на евидентирани културни добра и за нивната типолошка, хронолошка и просторна идентификација и припадност. Тоа се однесува и за добрата во приватна сопственост, вклучувајќи ги и приватните збирки на културни добра. Процесот на валоризација е во голем застој, така што досега е заштитена само 1 приватна збирка и 1217 недвижности, претежно поединечни објекти, што претставува само приближно 10% од потенцијалното недвижно културно наследство. Кај археолошките локалитети, пак, процентот на валоризирани добра е загрижувачки: само 2% од евидентирани локалитети. Исто така, процесот на ревалоризација е во голем застој, со оглед дека требаше да биде завршен до крајот на 2007 година. Ваквата состојба има директен одраз и врз улогата на локалната самоуправа, која не е во можност да го извршува својот дел од обврските за заштита и спасување. Во поново време, со специјалните закони за прогласување на споменички целини, во **системот за заштита на културното наследство** се етаблира т.н. модел на заедничко управување со споменичките целини, каде односните општини се јавуваат во улога на партнер во управувањето (Чаир, Центар, Охрид, Крушево, Кратово). Меѓутоа, во практиката, сè уште не функционира тој модел, дури ни во поглед на изготвувањето и донесувањето на *плановите за управување со споменичките целини*. Гледано во целина, локалната власт и натаму е во подредена позиција, со оглед дека нејзината активност за **заштита и спасување** најдиректно е условена од работењето на **државните споменички власти**, но и од работењето на **стручните установи за заштита**, вклучувајќи ги и локалните.

Имајќи ја во вид наведената состојба, сосем основано, се наметнува прашањето за причините поради кои таа е настаната. Во тој поглед, најчесто, причините се бараат кај некој друг или во нешто што е надвор од самата струка, односно институциите за заштита, особено во поглед на *културното наследство*. Меѓутоа, непристрасната анализа предочува дека проблемот лежи токму во самите институции и во *стручните лица* во тие институции. Од година

во година, сè повеќе, доаѓа до израз проблемот со *некомпетентноста* односно *нискиот праг на знаење*, а згора на тоа, што е загрижувачко – *проблематичното ниво на протекторска свест* и зачестеното постапување на *стручниот кадар* спротивно на *професионалната етика*. Примери за тоа може да се наведат речиси за сите сегменти на ***системот за заштита на културното наследство***.

Оттаму, би било добро предметните струки и институциите за заштита да се свртат прво кон себе и со системска активност да ги надминуваат сопствените слабости во професионалното извршување на доверените задачи и надлежности. Со тоа, во значајна мера ќе придонесат да дојде до израз и улогата на другите *субјекти на заштитата*, вклучувајќи ја и *локалната самоуправа*.

Литература:

1. Аслимоски, Пере, Општествена заштита на културното наследство, Охрид, 2000.
2. Поповски Владо, „Локалната самоуправа и општините во Република Македонија“, Годишник на Правниот факултет во Скопје, Том 38, Скопје, 1996/1998, 681-697.
3. Просторен план на Република Македонија: Стратегија за просторен развој, Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање, 2004.
4. Ристов, Јован, Хашкиот протокол од 1999 година: Заштита на културните добра во случај на вооружен судир, Скопје: Македонска цивилизација, 2002.
5. Ристов Јован, Топузовска Лидија, Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство, Скопје: МНК ИКОМОС, 2006.
6. Ристов, Јован, Инструменти за заштита на културното наследство, Скопје, 2008.
7. Ристов, Јован, Интегрирана заштита на културното наследство: Правни аспекти, Скопје: НУ Конзерваторски центар, 2011.
8. Ристов, Јован, Приватно колекционирање на културни добра: Правни аспекти, Скопје: МНК ИКОМ, 2015.
9. Стратегија и Акционен план за заштита на биолошката разновидност на Република Македонија, Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање, 2004.

Прописи:

1. Закон за локалната самоуправа („Службен весник на РМ“ бр. 5/2002).
2. Закон за градот Скопје („Службен весник на РМ“ бр. 55/2004 и 158/2011).
3. Закон за територијалната организација на локалната самоуправа во Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 55/2004, 12/05, 98/08, 149/14).
4. Закон за заштита и спасување - пречистен текст („Службен весник на РМ“ бр. 93/2012).
5. Национална стратегија за заштита и спасување 2014-2018 („Службен весник на РМ“ бр. 6/2014).
6. Закон за заштита на природата („Службен весник на РМ“ бр. 67/2004, 14/06, 24/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14).
7. Закон за прогласување на локалитетот „Маркови кули“ за споменик на природата („Службен весник на РМ“ бр. 49/2006).
8. Закон за прогласување на дел од планината Галичица за национален парк („Службен весник на РМ“ бр. 171/2010).
9. Закон за прогласување на Преспанското Езеро за споменик на природата („Службен весник на РМ“ бр. 51/2011).
10. Закон за прогласување на Дојранското Езеро за споменик на природата („Службен весник на РМ“ бр. 51/2011).
11. Закон за прогласување на „Вевчанските извори“ за споменик на природата („Службен весник на РМ“ бр. 39/2012).
12. Закон за заштита на културното наследство („Службен весник на РМ“ бр. 20/2014, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14).
13. Закон за прогласување на Старата скопска чаршија за културно наследство од особено значење („Службен весник на РМ“ бр. 130/08 и 171/10).
14. Закон за прогласување на Старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење („Службен весник на РМ“ бр. 47/11).
15. Закон за прогласување на Споменичката целина Крушево за културно наследство од особено значење („Службен весник на РМ“ бр. 95/12).
16. Закон за прогласување на Старото градско јадро на Кратово за културно наследство од особено значење („Службен весник на РМ“ бр. 144/14).

Jovan RISTOV

NI National conservation center, Skopje

MNC Blue Shield, Skopje

APPLICATION OF REGULATIONS FOR THE PROTECTION OF CULTURAL AND NATURAL GOODS IN THE EVENT OF NATURAL AND MAN-MADE DISASTERS -POSITION OF THE LOCAL GOVERNMENT, PROTECTIVE AWARENESS AND PROFESSIONAL ETHICS¹

Abstract: This article presents the position of the local government in the Republic of Macedonia and its role in the practical realization of the protection of the natural and cultural heritage in the event of man-made and natural disasters, with special emphasis on the coherence of the existing protection systems and the problems related to their functioning.

Key words: local self - government, protection, rescue, nature, cultural heritage.

Today's forum is dedicated to the three *fundamental values of the national legal order*, interconnected in one specific context. Namely, on the one hand is the *local self-government*, and on the other hand are the *cultural heritage* and the *protection of nature*, described together due to the possible threats and consequences of disasters caused by man and nature. In other words, this occasion focuses on the position of the local government in the *system of humanitarian protection*, that is, *civil protection*, officially called - *a system for protection and rescue*, which, in terms of cultural and natural heritage, respects the rules of the two systems - *the system for protection of the cultural heritage* and *the system for protection of nature*. Each of these systems has its own *normative and institutional framework*, as well as *principles, instruments and measures of protection*, which are effected and implemented in a manner and in procedures envisaged with the positive regulations. In that

---

¹ Text presented at the forum "Local Government and Protection of Cultural and Natural Goods in Natural and Man-made Disasters ", held in Veles on May 18, 2015, organized by the Macedonian National Committee of the Blue Shield.

sense, the position of any *subject of protection*, and even of the **local self-government**, in each of the three protection systems mentioned above, could not or should not be viewed in isolation and beyond what has been encompassed in each of them, in particular when assessing the quality of existing legal norms and their application, or when initiating changes in a particular direction, without taking into account the coherence of the respective systems and their interconnectedness.

In this case, the position of the *local self-government* in each of the *protection systems* in question is such that it requires wider elaboration and significantly more time than it is available in such an occasion, as it is today. Therefore, on this occasion, the topic is primarily addressed through the prism of several relevant indicators, which present the current situation and the possible directions for its improvement.

Namely, when it comes to the **local self-government** as **fourth power** in the State, it should be noted that it is a known and relatively constant *legal category*, which in the Macedonian society is quantified through the current **80 municipalities** with the status of **Units of local self-government (LSGU)** and **the City of Skopje** as a separate LSGU. All of them, as such, function without exception not only in normal, peace-time conditions, but also in the events of **armed conflict, and other man-made and natural disasters**. Consequently, they have a position of *active entities* in the **comprehensive system for protection and rescue**. Their competences in this system, contrary to the competences of the **central authorities** (*legislative, executive, judicial*), are determined by the Constitution, the respective *laws* and *bylaws* (a total of 52 regulations). In an organizational sense, each LSGU forms the so-called **spatial protection and rescue forces**, consisting of **headquarters and protection and rescue units** (specialized or universal, of appropriate ranks – squad, platoon, company, according to the prescribed standards). The entire system functions in accordance with the *National Strategy for Protection and Rescue* and the other *operational instruments* at the *national and local level*. Thus, at the local level, each *LSGU* adopts: (a) *Annual Action Plan for Protection and Rescue*, (b) *Assessment of the threat of natural disasters and other accidents*, and (c) *Plan for protection and rescue against natural disasters and other accidents*. These instruments and the other preparatory activities, but also the operational activities during and after the disaster, deal with the **cultural and natural goods** as well. However, this system does not interfere with the other aspects of **humanitarian protection**, which are relevant to the other two systems. Hence, from the standpoint of the *local government*, the **identification of protected goods** in its vicinity, within its competence for protection and rescue, is of paramount importance.

On the other hand, in the system of **nature protection**, the position of the *local self-government* is rather marginalized and flexible. In fact, with regard

to the *protection of the natural heritage*, in principle, the *local authority* only has the *mandate to initiate and propose*, and exceptionally, mandate to *manage the protected areas* and / or *protected and endangered species*, if that right is given by the law. Today, there are 77 *protected natural goods* in the country, of which 69 are *protected areas*, covering 7,15% of the country's territory. Most of the protected areas have not yet been *revalued* nor subject to *re-declaration*, so it is not clear who holds the *right to their management*. Of those that have been re-declared, the *right to their management* is entrusted to the respective *municipalities* in only a few cases (Vevcani, Resen, Dojran, Kratovo, etc.). According to the *National Strategy on Biodiversity*, 116 *natural goods* should be protected, of which 107 as *protected areas*, which would occupy 18% of the national territory, while the *Spatial Plan of the Republic of Macedonia* envisages a total of 265 *localities* that should be protected by 2020. Moreover, in the current situation and in the stated projections, a large number of municipalities (about 32%) are beyond the scope of the *system for protection of nature* on the basis of *protected area management*, given that their area does not or does not envisage the proclamation of *natural goods* as ***natural heritage***. Additionally, it should be added that the *system for protection of nature* is not *normatively completed*, given that more than 15 key *bylaws* have not yet been adopted. Moreover, key deficiency of the existing *normative framework* is the disregard of the ***ex situ protection***, in particular the issue of *collection of samples of the nature*, while the issue of *protection of natural heritage* in the event of an *armed conflict and natural or other disasters* is not envisaged by the current law at all, nor a legal basis for its closer regulation with bylaws is provided. In short, in the system of ***protection of nature*** there are certain *legal gaps* that are reflected in the ***system for protection and rescue***, and with the inconsistent application of the ***Law on Protection of Nature*** and the existing ***special laws*** in that area, the position of the *local self-government* is significantly shifted.

The ***system for protection of cultural heritage***, however, has other features, partly identical to those of the ***system for protection of nature***. Namely, it is profiled in accordance with the ratified 14 *international conventions and protocols*, based on 53 of the envisaged 70 monumetary regulations, which will say - it is normatively not completed to the scale of nearly 1/4 (24%). Some of the missing regulations refer, however, to issues that are also relevant to the ***system for protection and rescue***. In the so-called ***humanitarian protection*** segment, the Regulations regulate the issues of: (a) *National inventory of protected goods in the event of armed conflict*; (b) *Identification of staff for control and protection of cultural heritage in the event of armed conflict*; (c) *Designation of the recognition sign provided with in the Hague Convention*. However, in practice, none of this has been implemented. *The special methodology for damage assessment to the cultural heritage* has not yet been adopted, and so far none of the envisaged 10 *expert guidelines for conducting the*

preparatory measures for protection in case of armed conflict and natural disasters has been adopted. The new model of **protection records** has not yet been established, so today neither the *central* nor the *local government* has available relevant data on the number of *recorded cultural goods* and their *typological, chronological and spatial identification and belonging*. This also applies to the *private property*, including *private collections of cultural goods*. The process of *valorization* is in stagnation; so far only 1 *private collection* and 1217 *real estate*, mostly individual objects, are protected, representing only approximately 10% of the *potential immovable cultural heritage*. With regards to the *archaeological sites*, however, the percentage of *valorized goods* is worrying: only 2% of the recorded sites. Also, the process of *reevaluation* is in even greater danger, given that it was due to be completed by the end of 2007. Such a situation has direct effect on the role of the *local self-government*, which is unable to fulfill its part of the obligations for *protection and rescue*. More recently, with the *special laws for proclamation of monumental units*, a *model of joint management of the monumental units* has been established in the so-called **system of protection of cultural heritage**, where the respective municipalities appear in the role of *managing partner* (Chair, Centar, Ohrid, Krushevo, Kratovo). However, in practice, that model still does not work, even in terms of developing and adopting *plans for management of monumental units*. Observed as a whole, the *local government* remains in a subordinate position, considering that its **protection and rescue** activity is directly dependant on the operations of the **state authorities**, as well as the work of the **professional institutions for protection** of monuments, including the *local ones*.

Having in mind the above described situation, the question “What are the ground reasons?” is completely justified. In this regard, most often, the culprits are being located in someone else or in something that is outside the profession itself, that is, the protection institutes, especially in terms of *cultural heritage*. However, an objective analysis suggests that the problem lies in the *institutions* themselves and the *professionals* in those institutions. From year to year, the problem of incompetence and lack of knowledge grows, but also the awareness for the need of protection gets problematic, and behavior of the professional staff contrary to professional ethics gets more frequent. Such examples can be noted in almost all segments of the **cultural heritage protection system**.

Therefore, it would be beneficial that the professions and institutions responsible for protection perform self-evaluation, and look for solutions to overcome the individual weaknesses within their scope of activities and responsibilities. This will significantly contribute to strengthening of the role of other *subjects for protection*, including the *local self-government*.

Bibliography:

1. Аслимоски, Пере, Општествена заштита на културното наследство, Охрид, 2000.
2. Поповски Владо, „Локалната самоуправа и општините во Република Македонија“, Годишник на Правниот факултет во Скопје, Том 38, Скопје, 1996/1998, 681-697.
3. Просторен план на Република Македонија: Стратегија за просторен развој, Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање, 2004.
4. Ристов, Јован, Хашкиот протокол од 1999 година: Заштита на културните добра во случај на вооружен судир, Скопје: Македонска цивилизација, 2002.
5. Ристов Јован, Топузовска Лидија, Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство, Скопје: МНК ИКОМОС, 2006.
6. Ристов, Јован, Инструменти за заштита на културното наследство, Скопје, 2008.
7. Ристов, Јован, Интегрирана заштита на културното наследство: Правни аспекти, Скопје: НУ Конзерваторски центар, 2011.
8. Ристов, Јован, Приватно колекционирање на културни добра: Правни аспекти, Скопје: МНК ИКОМ, 2015.
9. National Strategy and Action Plan on Biodiversity in Republic of Macedonia, Skopje: Ministry of environment and physical planning.

Regulations:

1. Law on local self-government (“Official Gazette of RM“ No. 5/2002).
2. Law on the city of Skopje (“Official Gazette of RM“ No. 55/2004 and 158/2011).
3. Law on territorial organization of the local self-government in Republic of Macedonia (“Official Gazette of RM“ No. 55/2004, 12/05, 98/08, 149/14).
4. Law on protection and rescue - Закон за заштита и спасување – refined text (“Official Gazette of RM“ No. 93/2012).
5. National strategy for protection and rescue 2014-2018 (“Official Gazette of RM“ No. 6/2014).
6. Law on protection of nature (“Official Gazette of RM“ No. 67/2004, 14/06, 24/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14).
7. Law on proclamation of the “Markovi kuli” site as natural monument (“Official Gazette of RM“ No. 49/2006).

8. Law on proclamation of parts of Galichica mountain as national park (“Official Gazette of RM“ No. 171/2010).
9. Law on proclamation of Prespa lake as natural monument (“Official Gazette of RM“ No. 51/2011).
10. Law on proclamation of Dojran lake as natural monument (“Official Gazette of RM“ No. 51/2011).
11. Law on proclamation of the Water Springs of Vevchani as natural monument (“Official Gazette of RM“ No. 39/2012).
12. Law on protection of cultural heritage (“Official Gazette of RM“ No. 20/2014, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14).
13. Law on proclamation of Skopje Old Bazaar as cultural heritage of particular importance (“Official Gazette of RM“ No. 130/08 и 171/10).
14. Law on proclamation of Old City of Ohrid as cultural heritage of particular importance (“Official Gazette of RM“ No. 47/11).
15. Law on proclamation of Monumental Unit of Krushevo as cultural heritage of particular importance (“Official Gazette of RM“ No. 95/12).
16. Law on proclamation of Old City of Kratovo as cultural heritage of particular importance (“Official Gazette of RM“ No. 144/14).

Проф. д-р Крсте БОГОЕСКИ

ПМФ - Институт за етнологија и антропологија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
МНК Син штит, Скопје

ПРИОРИТЕТИ ПРИ ЗАШТИТАТА НА МУЗЕЈСКИТЕ КУЛТУРНИ ДОБРА

Апстракт. Во трудот се опфатени можните предизвикувачи на ризик, особено имајќи ги предвид десетте агенсии на Канадскиот конзерваторски институт, кои дејствуваат на уништувањето на музејските предмети. Во текстот се дадени насоките кон кои треба да се движат одговорните стручни лица на музеите, кои треба да ги оформат сопствените приоритети за да може да одговорот на предизвиците на ризик во кои може да се најдат музејските културни добра.

Клучни зборови. Приоритети, заштита, музејски културни добра, музејска документација, деструкција.

Кога зборуваме за заштитата како прва музеолошка функција, тогаш мислиме на категориите во рамките на таа функција, како што се: стручна, правна и ефективна заштита. Стручната заштита ги опфаќа активностите што се поврзани со проучувањето и истражувањето, со евидентирањето, со создавањето на документацијата како вишок на вредноста на човековиот ум. На тој начин се штитат информациите што ги носат музејските предмети како културни добра. Правната заштита е регулирана со различните законски акти и документи кои ја гарантираат сопственоста на секој музејски предмет. Ефективната заштита, впрочем е фактичката физичка заштита на предметите како културни добра во музејските установи. Сите овие категории мора да се извршуваат за да имаме соодветна заштита на културните добра во музеите.

Заштитата претставува комплекс на активности и стандарди кои обезбедуваат отстранување или ублажување на дејството на факторите што предизвикуваат уништување на предметите и информациите што тие ги носат.

Почетокот на заштита на музејските културни добра се остварува со чинот на колекционирање. Но, потоа следи комплексот на активности, кои треба да бидат во согласност со меѓународните стандарди.

Во поглед на заштитата музејските културни добра може да се наоѓаат во две состојби, и тоа: во состојба на редовни нормални услови, кога се преземаат активности за обезбедување услови за продолжување на векот на траење на тие добра; и во состојба на вонредни услови, кога се појавуваат одредени ризици кои може да предизвикаат уништување или оштетување на добрата што се наоѓаат во музеите, а со тоа и уништување на информациите што тие добра ги носат.

Кога се работи за првата состојба, редовни нормални услови, тогаш се подразбира обезбедување микроклиматски услови во депоата и во изложбениот простор, имајќи ги предвид стандардите за температура (18-22°C), влажност (45-60%), силна светлост во зависност од видот на материјалот од кој е направен предметот (50/ 150/ 300 лукса) и УВ и инфра црвени зраци (75 $\mu\text{w}/\text{Lm}$). Исто така, покрај обезбедувањето на микроклиматските услови, се преземаат активности поврзани со заштитата од кражби, од пожари, од биолошки агенси, од поплави, од земјотреси и други колапси, од терористички напади, од војни и слично. Тука, во целост може да се согледаат десетте фактори за уништување на културните добра во музеите што ги има утврдено Канадскиот конзерваторски институт, а тоа се:

1. физичка сила;
2. кражби и вандализам;
3. дисоцијација;
4. пожар;
5. вода;
6. штетници;
7. загадувачи;
8. светло, ултравиолетово и инфрацрвено;
9. некоректна температура;
10. некоректна релативна влага .

Знаеме дека не може одеднаш да се преземат сите неопходни активности, па затоа е потребно да се определат приоритетите кои ќе овозможат ефикасно извршување на задачата на заштита на културните добра. Приоритетите треба да произлезат од процената на ризиците кои што може да ги погодат тие добра. Значи, одговорните стручни лица во музејските установи треба да направат процена на ризиците и на тој начин да ги утврдат своите приоритети.

Насоката треба да биде кон музејските предмети како културни добра, кон музејската документација во која е создаден вишок на вредност на човековиот ум и кон персоналот за нивно оспособување за правилно

извршување на поставените задачи од полето на заштитата на културните добра.

Сакаме да нагласиме дека во фазата кога предметите редовно се чуваат во музејската установа може да настане постепено уништување доколку не се преземаат одделни стандардни активности и доколку нема кадри со соодветно музеолошко образование. Во тој поглед, и документацијата може да страда или да не ги задоволува потребите кога е во прашање дисоцијацијата. Таа може да биде манифестирана во два вида, и тоа: прво, несоодветно дејствување (неблаговременно внесување на податоците, нечитко, неточно и сл); и второ, недејствување (несоздавање документација за културните добра во музеите). Инаку знаеме дека документацијата е суштинска за сите аспекти на музејските активности. Колекциите без адекватна документација не се вистински музејски колекции.

Кога е во прашање фазата на вонредни состојби, имајќи ги предвид десетте фактори на деструкција на културните добра, тогаш се очекуваат и поголеми последици по музејските предмети и документацијата. Во такви прилики настанува брзо уништување на добрата и одеднаш, брзо уништување и на документацијата. Грижата за заштита на културните добра, пред сè, припаѓа на институциите кои ги имаат тие добра. Но, и невладините стручни организации како што е Синиот штит, имаат етичка обврска да помагаат во заштитата на тие добра.

Во изминатиот период МНК Син штит заедно со ИКОМ и со ИКОМОС преземаше одредени активности поврзани со разни аспекти на заштитата на културните добра. Скоро секоја година во изминатиот период по 2002 година имавме форуми со различна тематика, како на пример: елементи за изработка на плановите за заштита (2007); за едукацијата на стручните лица во институциите од културата (2008); за депоата и заштитата (2011); за стратешките приоритети на музеите на Македонија (2012) и други. Од ова се гледа дека организираниите форуми третираа прашања кои се однесуваа на заштитата на добрата и притоа до Министерството и до установите од културата беа испраќани заклучоците на форумите. Од некои заклучоци има и ефекти. На пример, почнаа активности за преуредување на депоата на некои музеи и слично. Но, од други нема. Меѓутоа, мора да бидеме упорни во изнесувањето на потребите и постојано да повторуваме за да се сфати дека работите мора да се менуваат. Свесни сме дека одеднаш не може да се разрешат сите потреби на институциите од културата, а со тоа и потребите на музејските установи.

Десетте фактори за уништување на културните добра во музеите што ги има утврдено Канадскиот конзерваторски институт тука се земаат во обзир. Имајќи го предвид горното, мора да се определат приоритетите за да се обезбеди заштита на културните добра во музеите. Од каде да се тргнува? Се разбира, од процената на состојбата и можниот ризик. За таа цел треба да знаеме:

- каква е општата безбедносна состојба?
- како се заштитени предметите во изложбениот простор?
- како се заштитени предметите во депоата?
- каква е состојбата со документацијата, нејзината заштита?
- што е причината за културните добра да се наоѓаат во состојба на ризик?
- недостиг на намештај?
- недостиг на техничка опрема?
- недоволно сознание што и како да се прави? (Едукација)
- недоволна иницијатива за тоа? (Одговорно раководството)
- недоволно разбирањето на авторитетите надвор од музејот?
- дали непримена на стандардите за водење на документацијата и сл.?

Секако, одделни музеи ги имаат надминато некои од горе наведените недостатоци. Но, повеќето се во неповолна ситуација. Би сакал да наведеме некои од приоритетите што може да се однесуваат на одделни музеи. Се разбира, секоја музејска установа сама си ги определува приоритетите, врз база на состојбите во кои се наоѓа. Но, тие мора да бидат поврзани со дел од следните насоки:

1. Ажурирање на плановите за заштита;
2. вежби и симулации;
3. процена на ризиците кои може да му се случат на музејот;
4. листа на приоритетни музејски културни добра;
5. обука на персоналот;
6. техничко опремување на депоите и изложбените простори за контрола на влага, топлина, светло;
7. унификација и дигитализација на документацијата;
8. размножување на документацијата во три примероци и дислокација;
9. насочување на средствата и активностите кон внатрешната музејска дејност;
10. почитување на професионалната етика.

Како заклучок можеме да констатираме дека некои работи од доменот на заштитата на културните добра во музеите на Македонија не функционираат од организациски и финансиски аспект. Затоа се наметнуваат како иницијативи следниве работи:

1. Можеби треба при Министерството за култура да постои стручно тело специјализирано за музејската дејност, односно за анализа на предлозите на проектите и нивното спроведување; и
2. Формирање конференција на директори која ќе расправа по заеднички актуелни стручни прашања за дејствувањето на музеите.

Библиографија:

1. *Be Prepared*, Guidelines for Small Museums for Writing a Disaster Preparedness Plan, Canberra, 2000.
2. Jutte, Bart: *10 Golden Rules of Project Risk Management*, 2014.
3. *National Standards for Australian Museums and Galleries*. Melbourne, 2008
4. *Preventive Conservation and Agents of Deterioration*. CCI.
5. *Ranking Risks: Rare to Certain, Negligible to Catastrophic*, 2008.
6. RE-ORG, version 1.0, 2011.
7. Tiano, Piero: *Biodegradation of Cultural Heritage: Decay Mechanisms and Control Methods*.

Prof. Krste BOGOESKI, PhD

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje
PMF - Institute of ethnology and anthropology
MNC Blue Shield, Skopje

PRIORITIES IN THE PROTECTION OF MUSEUM CULTURAL GOODS

Abstract: The paper covers the possible risk factors, especially taking into account the ten agents of deterioration of museum objects, described by the Canadian Conservation Institute. Guidelines are given to the responsible professionals in the museums who need to shape their own priorities in order to be able to respond to the challenges of all the risk factors for the museum cultural goods.

Key words: priorities, protection, museum cultural goods, museum documentation, destruction.

When we talk about protection as the first museological function, then we think of the categories within that function, such as: expert, legal and effective protection. The expert protection covers activities related to study and research, recording, creating documentation as an excess of value of the human mind. In this way, the information that the museum objects carry as cultural goods is protected. The legal protection is regulated by various legal acts and documents that guarantee the ownership of each museum object. The effective protection, in fact, is the factual physical protection of the objects as cultural goods in the museum institutions. All three categories need to be carried out in order to provide adequate protection of cultural goods in the museums.

The protection encompasses a complex of activities and standards that ensure removal or mitigation of the effects of the forces that cause deterioration of the objects and the information they carry. The protection of museum cultural goods begins with the act of collecting. Then, complex of activities follows, which should be in line with the international standards.

In terms of protection, museum cultural goods can be in two different conditions: regular, normal state, when activities are undertaken to provide environment for extending their life; and in a state of emergency, when certain risks arise which may cause destruction or damage to the goods found in museums, and thus destruction of the information that these objects carry.

The first state understands providing regular normal conditions, microclimate in the depots and in the exhibition space, taking into account the temperature standards (18-22°C), humidity (45-60%), strong brightness depending on the type of material the object is made of (50/150/300 lux) and UV and infrared rays (75 $\mu\text{w/Lm}$). Also, in addition to securing microclimate conditions, activities are undertaken related to protection against theft, fire, biological agents, floods, earthquakes and other collapses, terrorist attacks, wars, etc. The ten agents of deterioration of objects in the museums, described by the Canadian Conservation Institute are:

1. physical forces;
2. thieves, vandals;
3. dissociation;
4. fire;
5. water;
6. pests;
7. pollutants;
8. light, ultraviolet and infrared;
9. incorrect temperature;
10. incorrect relative humidity.

We know that not all the necessary activities could be undertaken at once, so it is necessary to define priorities that will enable efficient execution of the task of protection of cultural goods. The priorities should be determined with an assessment of the risks that can affect the objects. So, the responsible experts in the museum institutions should perform risk assessment and in that way determine the priorities.

The activities to enhance protection should take directions towards the museum objects as cultural goods, towards the museum documentation in which there is an excess of value of the human mind and towards the staff - their training for the proper performance of the tasks in the field of protection of cultural goods.

It should be emphasized that gradual deterioration can occur at the stage where the objects are stored regularly in the museum institution, unless certain standard activities are undertaken and if there are no personnel with appropriate museological education. In this regard, the documentation too may suffer, or not meet the needs when it comes to dissociation. It can be manifested in two ways: firstly, inadequate action (irregular, imprecise, false data entry); and secondly, inaction (non-creation of documentation on cultural goods in museums). We

know that documentation is essential to all aspects of museum activities. The collections without adequate documentation are not true museum collections.

When it comes to emergencies, the ten agents of deterioration of cultural goods make the expected consequences from the disasters for the museum objects and documentation even greater. On such occasions there is a rapid destruction of the objects and sudden destruction of documentation. The institutions owning the cultural goods have prior responsibility for their care and protection. However, the non-governmental expert organizations such as the Blue Shield have an ethical obligation to contribute to their protection as well.

In the recent period, MNC of the Blue Shield in cooperation with ICOM and ICOMOS undertook certain activities related to various aspects of protection of cultural goods. Almost every year since 2002 we had forums on different topics, such as: elements for preparation of protection plans (2007); education of the professionals in the cultural institutions (2008); the storages and the protection (2011); the strategic priorities of the museums in Macedonia (2012) and others. This shows that the forums dealt with issues related to protection of the goods. The conclusions and recommendations of the forums were sent to the Ministry of culture and the cultural institutions. Some recommendations were taken into consideration. For example, activities have begun to rearrange the depots of some museums. However, many recommendations did not have any effect. Nevertheless, we have to be persistent in speaking out, so to persuade the stakeholders that things have to change. We are fully aware that all the needs of the cultural institutions, and therefore the needs of the museum institutions, could not be solved at once. Therefore, each museum institution should determine its priorities.

The ten factors of deterioration of objects in the museums, described by the Canadian Conservation Institute, should be taken into consideration here. While determining the priorities in providing protection of cultural goods in the museums, one should begin with assessment of the current conditions and the risk factors. Therefore, we need to know:

- What is the general security situation?
- How are the objects in the exhibition space protected?
- How are the objects stored in the depot?
- What is the situation with the documentation, its protection?
- What is the reason for the cultural goods to be in a state of risk?
- lack of furniture?
- lack of technical equipment?
- insufficient knowledge of what to do and how to do it? (education)
- insufficient initiative for this? (responsible leadership)
- insufficient understanding of the authorities outside the museum?
- failure to apply the standards for documentation keeping etc.?

Individual museums have certainly overcome some of the above shortcomings. But most are in an unfavorable situation. I would like to mention some of the priorities that may apply to individual museums. Of course, each museum institution determines its priorities on the basis of its own situation and conditions. But they must be related to some of the following guidelines:

1. updated protection plans;
2. exercises and simulations;
3. assessment of the risks factors for the museum;
4. list of priority objects;
5. staff training;
6. technical equipment of the depots and exhibition areas for control of moisture, heat, light;
7. unification and digitization of documentation;
8. reproduction of the documentation in three copies and dislocation;
9. directing the funds and activities towards the internal museum activity;
10. respect of the professional ethics.

The conclusion is that some aspects in the area of protection of cultural goods in the museums in Macedonia do not function from an organizational and financial point of view. Therefore, the following initiatives may be considered:

1. Establishment of an expert body within the Ministry of Culture specialized in the area of museums, which will be responsible to analyze the project proposals and monitor their implementation;
2. Establishment of a directors conference that will raise the current expert questions related to the museums' activities.

Bibliography:

1. *Be Prepared*, Guidelines for Small Museums for Writing a Disaster Preparedness Plan, Canberra, 2000.
2. Jutte, Bart: *10 Golden Rules of Project Risk Management*, 2014.
3. *National Standards for Australian Museums and Galleries*. Melbourne, 2008
4. *Preventive Conservation and Agents of Deterioration*. CCI.
5. *Ranking Risks: Rare to Certain, Negligible to Catastrophic*, 2008.
6. *RE-ORG*, version 1.0, 2011.
7. Tiano, Piero: *Biodegradation of Cultural Heritage: Decay Mechanisms and Control Methods*.

